

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ

ΕΤΟΣ Α. Τεύχος 9.

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1932

ΣΤΙΧΟΙ ΤΟΥ Χ. Χ. Χ.

Τώρα πού οριστικά ἀποφάσισα νὰ δημοσιέψω τὸ χειρόγραφο μου, δὲ χωρεῖ πιά καμμιά ἀμφιβολία : πρέπει νὰ γράψω καὶ τὴν ἀφιέρωση.

Κανείς δὲν κατάλαβε τοὺς στίχους μου. Ἴσως τοὺς ἀνοίξουν τὰ μάτια δυὸ τρεῖς γραμμές, τυπωμένες στὴν ἀρχή. Ἡ—καλύτερα—ἓνα σονέττο. Ἐνα καλοφκιαγμένο σονέττο γιοματοεἰρωνεία. Θὰ προδιαθέτῃ θαυμάσια τὸν ἀναγνώστη καὶ στὴν μελαγχολία τῶν θεμάτων. « ΣΤΙΧΟΙ ΤΟΥ Χ. Χ. Χ. ». Ὁ τίτλος θάναι ὁμορφος στὸ γαλάζιο ξώφυλλο, μὲ βυζαντινὰ γράμματα. Ἐπειτα, πρῶτο, πρῶτο, τὸ σονέττο.

Δὲ μ' ἔνωσαν. Αὐτὸ εἶναι ὅλο. Κανείς ἀπολύτως δὲν μπόρεσε νὰ μὲ νιώσῃ. Ἡ γλῶσσα μου τοὺς εἶναι ξένη. Μὲ ἄκουγαν ὅπως θὰ μ' ἄκουγε ἓνας ὁποιοσδήποτε Franz Handemberg. Δὲ διαφέρουν καθόλου ἀπ' αὐτόν. Τώρα πού ὅλα ἠσύχασαν, πού τίποτε πιά δὲ μπορεῖ ν' ἀλλάξῃ, πρέπει νὰ συγκεντρωθῶ, νὰ σκεφθῶ μὲ ψυχραιμία καὶ λογικά. Ἄς υποθέσουμε πὼς μόλις τώρα ἔφτασα ἐδῶ. Πὼς τοῦτοι οἱ τρεῖς μῆνες δὲν ὑπῆρξαν... Ἡμουν τόσο βέβαιος—τότε—γιὰ τὸν ἑαυτό μου. Τίς πρῶτες μέρες, δὲ βιάστηκα νὰ συναντήσω τὸν Π... Ὁ πολὺς κόσμος δὲν τὸν γνωρίζει. Ἐζῆσε χρόνια στὸ Παρίσι. Δὲ σπατάλησε τὴ ζωὴ του κνηγῶντας πάνω στὰ χαρτιά τῆ φαντασία του, μόνον ἔζησε σύμφωνα μ' αὐτή. Πρὸ χρόνων πολλῶν ἔγραψε κάτι θαυμάσια τραγούδια δουλεμένα σὰ στολίδια, ὅλο χάρη, δροσιὰ καὶ αἴσθημα. Εἶχε ὅλα τὰ χαρίσματα νὰ γίνῃ ὁ μέγας σύγχρονος ποιητής μας. Κι ἀκριβῶς τοῦτα τὰ τραγούδια του, τυπωμένα σ' ἓνα μικρὸ βιβλίον

πού βρήκα στην τύχη, με ώδήγησαν στη μεγάλη πόλη. Ένα πρωί, αρκετές μέρες μετά τον έρχομό μου, τον συνάντησα στο γραφείο του. Ήταν νευρικός, ταραγμένος, άνω, κάτω. Κάνει τώρα τον εκδότη. Είναι ένας ψηλός άνθρωπος, σαραντάρης, κομπός, λίγο φαλακρός, με μουστάκι ψαλιδισμένο, μεγάλα γαλανά μάτια. Έξαιρετική εντύπωση, εκτός απ τή φιλοκαλεία του, μου έκαναν τὰ χέρια του, λεπτά, με μακρὰ δάχτυλα, πού έπαιζαν στο τραπέζι κάποιο έξωτικό έμβατήριο. Είχα βέβαια μιὰ σύσταση, ένα γράμμα παλιού φίλου του. Ο Π . . . τον θυμήθηκε άμέσως. Τό αντίληφτηκα άπ τους τρόπους του και τήν προθυμία πού έδειξε. Άλλά—όπως είπα—έτυχε κείνη τήν ήμέρα νά βριόκεται στα νεύρα του· κάτι τον ένοχλούσε.

—Κάθησε—είπε—Αυτό είναι τό χειρόγραφο; Θά τό διαβάσω. Σε μισήν ώρα έχω μιὰ συνάντησιν έδω. Θέλεις καφέ; (χτύπησε για τόν καφέ). Τό μεσημέρι έλα νά με πάρης. Θά φάμε μαζί· θά κουβεντιάσουμε. Σε ποιό ξενοδοχείο μένεις; . . .

Άνακάτεψε στο τραπέζι σωρό σωρό φυλλάδια, χαρτιά, βιβλία, εφημερίδες. Χτυπούσε τὰ λιγνά δάχτυλά του. Κ' έγώ έβλεπα νά μετουσιώνουνται σε πραγματικότητα τὰ όνειρα πού είχα φυλακίσει στους στίχους του χειρογράφου μου.

*
* *

Στό έστιατόριο γνώρισα τόν κ. Τάδε. Καθώς φαίνεται, συνδέεται πολύ με τόν εκδότη μου. Η κουβέντα—μεταξύ τους—άναψε άμέσως. Γελοΰσαν στιγμές στιγμές, κι άξαφνα έπαιρναν δυσαρεστημένο ύφος. Κατάλαβα πώς μιλούσαν για κάποια ξένη χορεύτρια.

Τούτη ή μέρα πέρασεν έτσι και παρόμοια—περίπου—άλλες πολλές. Τό χειρόγραφο, κλεισμένο σ' ένα συρτάρι, έβγαινε πού και πού στο φως για μιὰ στιγμή μονάχα, δίχως νά μās άπασχολή περισσότερο.

Γίναμε ως τόσο φίλοι. Τόν συνώδευα σχεδόν κάθε βράδυ στις διασκεδάσεις του. Για τήν ξένη χορεύτρια—φιλενάδα του—μου έλεγε λογής λογών φαντασίες.

—Είναι ζηλιάρα, άνυπόφορη. Τή γνώρισα πέρυσι στο Παρίσι. Δέν έχεις ιδέα τί στοιχίζει μιὰ τέτοια γυναίκα. Άλλά ή Νινόν, φίλε μου, είναι σπάνιος τύπος. Ίδιοφυία. Έχω ένα περίεργο ένστικτο: άντιλαμβάνομαι άμέσως τήν ιδιοφυία, τό ξεχωριστό, τό άνώτερο.

Ο φίλος του όμως—ό κ. Τάδε—με βεβαίωσε πως ό Π . . . έξη χρόνια τώρα, δέν πάτησε στη Γαλλία.

Όμολογώ πως για ένα σωρό μικροπράγματα έκανα τότε πολλά έξοδα. Στοίχιζαν, βλέπεις, και τό θέατρο, τ' αήτοκίνητα, τὰ cabarets τὰ κρασιά πολυτελείας. Και δέν έδωσα σημασία. Μά ως τόσο—γιατί νά νιαστώ—ό Π . . . κρατούσε τό χειρόγραφο, άπό τότε τοίμαζα μέσα μου τό ύλικό για τό νέο, τό δυνατώτερο έργο. Κάποια άλλη, διαφορετική μουσική με τριγύριζε πιά, άλλους στίχους ένιωθα κι άλλη σημασία πιο παράξενη και καινούργια είχαν οι ίδιες μου οι λέξεις.

Είχα κάνει και γνωριμίες· συχνάσαμε πολύ στο σπίτι του κυρ. Ρ·

*
* *

Πρώτη φορά συνάντησα τή Βαρβάρα Ρ. στο γραφείο του εκδότη μου. Με προσκάλεσε σπίτι της σχεδόν μόλις συστηθήκαμε. Είχε τόσην οικειότητα με τό φίλο μου και τόσην επίδραση, πού κάποια μέρα σκέφτηκα νά τής μιλήσω για τό χειρόγραφο. Θέλησε νά τό δη ή ίδια. Όταν τό ζήτησα, ό Π. δέ θυμότανε πού τό είχε βάλει. (Στό γραφείο του ήτανε πάντα νευρικός, ταραγμένος, ανακάτεψε τὰ χαρτιά του, τὰ περιοδικά, τις εφημερίδες, έτσι όπως τόν πρωτογνώρισα).

Ψάχνοντας μου είπε τότε τήν παράξενη φράση:

—Στά σοβαρά, γράφεις ποιήματα;

Η Βαρβάρα Ρ. διάβασε τους στίχους μου.

—Έχετε ένα άλλόκοτο και χαριτωμένο τρόπο νά λέτε μερικά πράγματα . . . Αυτό είπε μόνο. Δέν ξέρω αν σκέφτηκε έτσι.

Μιὰ μέρα ή Νινόν, ή χορεύτρια, έφυγε για τήν Αίγυπτο και ό Π. ησύχασε. Μαζί μ' αυτόν ησύχασα κ' έγώ.

*
* *

Κάποτε παίζαμε στο σαλονάκι του κ. Ρ. ραμί με τις δυο μικρότερες άδελφές και τή μητέρα τής Βαρβάρας. Αυτή παρέκει, ξεφύλλιζε ένα περιοδικό. Θυμάμαι πως άπ τή στιγμή πού μπήκα κείνο τό βράδυ σπίτι της, ήτανε σαν άφηρημένη· τὰ μάτια της είχαν κάποια περιεργη, άσυνήθιστη έκφραση. Πρωτοΰ αρχίσουμε τό παιγνίδι, στην κουβέντα άνου, δέν ξέρω τι είπα πού τή δυσαρέστησα. Μάταια προσπαθώ νά θυμηθώ τὰ λόγια μου.

—Έρχεστε πολύ μελετημένος έδω—ψιθύρισε γυρίζοντας θυμωμένη προς τό παράθυρο.

Άλλά γιατί; . . .

Γιὰ πολλὴν ὥρα μόνον ἡ Φωφῶ καὶ ἡ Δανάη μιλοῦσαν. Δεκαεπτὰ —δεκαοκτῶ χρόνων.

(Ἡ Δανάη: Κρουσταλλένια πηγὴ ἀπ' ὅπου τὸ νερὸ ξεφεύγει ἡσυχο, δλοκάθαρο μ' ἓνα σιγαλὸ γλυκύτατο μουρμούρισμα. Γκριζὰ μάτια, γιομᾶτα ἀπορία, ἤρεμο χαμόγελο. Ἡ φυσιογνωμία της δὲν ἔχει τὴν ὁμορφιά τῆς ἄλλης, οὔτε τὴ θέληση . . . Ἦσυχὰ εἰρηνικὰ βράδυνα σὲ μιὰν ἐπαρχιακὴ πόλιν ὅπου σιγοῦνε ἀπὸ τὶς ἐννιά οἱ δρόμοι καὶ σβήνουν στὰ σπίτια ἀπὸ νωρὶς τὰ φῶτα· μιὰ πολυθρόνα κοντὰ στὸ τζάκι, ἓνα βιβλίον μὲ μεγάλα ὠραιοτυπωμένα γράμματα καὶ εἰκόνες. Ἡ γάτα σὲ μιὰ γωνιά, καὶ στὸ πιάνο, ἀνοιγμένο, τὸ τελευταῖο ταγκό).

Ἡ Φωφῶ

Ἐχана ἐξακολουθητικῶς, ἀπρόσεκτος, ἄτσαλος.

Ἡ Π. δὲν εἶχεν ἔρθει ἀκόμα. Τὸ προηγούμενο βράδυν, στὴ Λέσχη συντροφιά μ' ἓνα γνωστὸ συγγραφέα, εἶχε χάσει ἀρκετὰ χρήματα. Τὸ πρῶν τοῦ δάνεισα δέκα χιλιάδες δραχμὲς. Δὲ μοῦ ἔμειναν παρὰ ἕξ ἀπὸ τὸ κτῆμα ποῦ εἶχα πουλήσει στὸ χωριό μου, προτοῦ ἔρθω. Ἡ Π. θὰ μοῦ ἐπέστρεφε τὰ χρήματα σὲ δυὸ μέρες. Εἶχε κάποια ἐκκενρότητα μὲ τὴν Τράπεζα.

—Προσέχετε λοιπὸν! —εἶπε ἄξαφνα ἡ κυρία Ρ.—γιατί πήρατε τὸ τρία;

Ναί, βέβαια. Γιατί πήρα τὸ τρία; Τί τὸ ἤθελα; Ἡ Φωφῶ γελάει σκαστά. Σηκῶν τὰ μάτια μου καὶ βλέπω πῶς μὲ κυττάει τώρα—ἐπίμονα κ' ἡ Βαρβάρη. Δὲ μπορῶ νὰ καταλάβω τί λόγο εἶχα νὰ πάρω αὐτὸ τὸ χαρτί. Χάλασα τὸ παιγνίδι: ὄριστε, αὐτὸ ἔγινε.

Σὲ μιὰ παύση ἡ Βαρβάρη μούκανε νόημα καὶ τὴν πλησίασα.

—Ποῦ θὰ πάτε ἀπόψε;

—Δὲν ξέρω. Πρόκειται νὰ συναντηθῶ μὲ τὸν Π.

—Θέλω νὰ μοῦ ἀντιγράψετε κάτι γι αὐριό τὸ πρῶν. Τὸ πρῶν ἐννοεῖτε;

—Μάλιστα.

—Ν' ἀρχίσετε νωρὶς. Εἶναι σαράντα, πενήντα σελίδες.

—Θὰ τίς ἀντιγράψω.

—Σημείωσα τί ἀκριβῶς θέλω, νά, ἐδῶ, μὲ χαρτάκια.

Καὶ μοῦ δίνει τὸ χειρόγραφό μου.

Ἀλλὰ τοὺς γνωρίζω, τοὺς γνωρίζω ἓναν πρὸς ἓνα τοὺς στίχους αὐτούς· καὶ πῶς τοὺς ἔγραψα, καὶ πῶς—κατόπιν—τοὺς διώρθωσα. Τοὺς ξέρω καὶ μπορῶ, νά, τώρα, δίχως χειρόγραφο νὰ τοὺς ξαναγράψω, μὲ τὰ ἴδια, τὰ ἴδια λόγια. Καμμιά στιγμή δὲ σταματᾷ: ἀλλ' ἐκεῖνη ἦταν ἀτέλειωτη. Τόσες μέρες εἶχα ξεχάσει πῶς ὑπῆρχαν τοῦτα τὰ χαρτιά. Φτωχοὶ στίχοι χλιοφτιαγμένοι, διαλεγμένοι ἀπ τοὺς τόσους ποῦ αὐθόρμητα ἤρχονταν, σταλαγματιῆς μιᾶς μουσικῆς ποῦ μόνον ἐγὼ ἔνοιωσα. Στίχοι γραμμένοι μὲ κλειστά σχεδὸν μάτια, ὅταν ταξείδευα στὶς μακρινὲς δικές μου χώρες, γιομᾶτες ἀπ τὸ δικό μου ἥλιο . . .

Ἀντέγραψα ὅλα ὅσα εἶχε αὐτὴ σημειώσει: κ' ἐκεῖνη τὴ νύχτα δὲ μὲ εἶδαν πουθενά.

Πρῶν πρῶν, κουρασμένος, ξαγρυπνιασμένος ἔτρεξα σπῖτι της. Τέτοια ἦταν ἡ συμφωνία. Δὲ μὲ δέχτηκαν. Ἡ μητέρα καὶ τὰ κορίτσια εἶχαν βγῆ ἔξω. Ἄφησα τὰ χαρτιά μου. Ἐπειτα γύριζα στοὺς δρόμους δίχως σκοπὸ καὶ δίχως θλίψη, περιμένοντας τὸ ἀπόγευμα. Μὰ κάποτε πήρα μιὰν ἀπόφαση. Ζήτησα στὸ γραφεῖο τοῦ τὸν Π.

—Ἐχω μιὰ πρόταση ἀπὸ τὸ Δεῖνα: θὰ τοῦ δώσω τὸ χειρόγραφο—τοῦ εἶπα—Λυποῦμαι ποῦ θὰ σᾶς τὸ στερήσω, ἀλλὰ πέρασε τόσος καιρός.

—Ὅχι, δὲ θὰ τὸ ἐπιτρέψω ποτέ. Εἶπαμε πῶς θὰ βγάλουμε τὸ βιβλίο σὲ σχῆμα μικρὸ, μὲ χοντρὸ χαρτί. Θὰ εἶναι ἓνα θαῖμα τυπογραφίας μὲ τ' ἀρχικὸ γράμμα—σὲ κάθε τραγοῦδι—σχεδιασμένο χῶρια καὶ τυπωμένο μὲ κόκκινη μελάνη καὶ τὰ λοιπὰ καὶ τὰ λοιπὰ.

Δὲν εἶχαμε μιλήσει ποτέ γιὰ τέτοια πράγματα.

Ἐπειτα πρόσθεσε κάτι γιὰ τὴν ἀταξία στὸ λογαριασμὸ τοῦ τῆς Τράπεζας.

Τὸ βράδυν εἶμαστε πάλι μαζί στὴ Λέσχη καὶ στὸ συνηθισμένο cabaret. Ἐκεῖ γνώρισα τὴν Ντόλη. Δὲν τὴν εἶχε φέρει ἀπ τὸ Παρίσι.

*
* *

Ἐνα πρῶν βρῆκα στὸ γραφεῖο τοῦ Π. τὴ Βαρβάρη. Ἡ ἐκδότης μου ὄρθιος μόλις ἀπάντησε στὸ χαιρετισμὸ μου. Μοῦ φάνηκαν ταραγμένοι κ' οἱ δυὸ· κάποια συζήτηση, ζωνορὴ βέβαια, διέκοψαν σὰ μὲ εἶδαν.

Ὅταν ἄνοιγα τὴν πόρτα, ἄκουσα μάλιστα τὸν Π. νὰ μιλήσει δυνατὰ, μὲ σκληρότητα σχεδόν. Δὲν ἠσύχασε ἀμέσως. Βημάτισε πάνω-κάτω γιὰ νὰ σταματήσῃ ἄξαφνα σὰ νὰ ἔθελε νὰ ξαναρχίσῃ τὴν ὁμιλία τοῦ στὴν Βαρβάρη.

—Νὰ διαβάσης—μοῦ εἶπε—τὴν τάδε ἐφημερίδα. Ἐχει κάτι ποῦ σ' ἐνδιαφέρει· μιὰν ἀνταπόκριση ἀπ τὸν τόπο σου.

—Ναί. Μ' ἐνδιαφέρει. Πρόκειται νὰ γυρίσω ἐκεῖ τοῦτες τὶς μέρες—ἀπάντησα δίχως νὰ σκεφθῶ.

—Δὲ μοῦ εἶπες τίποτε χθές.

—Τώρα, τὸ πρῶν, ἔλαβα ἓνα γράμμα. . . .—Ἡ Βαρβάρη διακόπτει:

—Τίποτε δὲ λάβατε.—λέει.

Ἡ Π. πλησιάζει στὸ παράθυρο καὶ κυττάζει ἔξω. Πέρασε κάποια στιγμή. Ἐκεῖνη μ' ἀρπάζει τὸ χέρι, τὸ σφίγγει δυνατὰ. Ἦταν κατάχλωμη· ψιθύρισε μόνο.

—Γιατί ήρθατε εδώ ; Γιατί ;
Τίποτε άλλο.

* *

(Ἡ Ντόλη : λαστιγένιο σώμα γιομάτο μεταξωτὲς κορδέλλες. Ἐτσι ὅπως βγάξει ἓνα ἓνα τὰ κομπὰ αὐτὰ κουρελάκια, ἀλλάζουν οἱ γραμμές. Ἦταν πιὸ ἀπαλές, εἶχαν πρῶτα ἄλλην ἁρμονία. Γαλλικὲς φράσεις ἢ Ἑλληνικὲς ὄλο παραξενιά. Γέλιο προσποιημένο. Τὸ γοβάκι τῆς Ντόλης εἶναι μιὰ πρόφαση γιὰ τὴ μεταξένια γάμπα, ἀπάνω ἀπάνω ἕως ἐκεῖ πού ἀρχίζει κατὰλευκο, λεῖο, γυαλιστερό σὰν ψεύτικο, τὸ δέρμα . . .).

* *

Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος μὲ βασάνισε ἔτσι τόσον καιρό. Ὁχι δὲν τοῦ ἔχω ἔχτρα. Ὁ Π. εἶναι ἀκόμα καλὸς ποιητὴς καὶ ἐκδότης μὲ μεγάλο ὄνομα. Ἀλλά, γιατί νὰ τὸ κρύψω ; ἄτσαιλος, ἀκατάστος, δίχως ὄρισμένη κατεύθυνση. Μὲ τὴν τελευταία του ἐπιχείρηση (δημοσίεψε ἓνα πολυτελέστατο τόμο μὲ φωτοτυπίες γιὰ τὴ Βυζαντινὴ τέχνη) ζυμίωσε καταπληκτικά. Τὸ ἀναγνωρίζει κι ὁ ἴδιος. Τέτοια βιβλία δὲν ἔχουν πέραση σήμερα. Κάποτε, ἀμέσως μετὰ τὸν πόλεμο, οἱ βιβλιόφιλοι τ' ἄρπαζαν κυριολεκτικά. Σχηματίστηκαν τότε λαμπρὲς ἰδιωτικὲς βιβλιοθήκες. Ὅλα τὰ καινούργια, τὰ μεταπολεμικὰ πλούσια σπίτια, εἶχαν ἀνάγκη ἀπὸ βιβλιοθήκη. Οἱ ἐκδόσεις πολυτελείας βιβλίων μὲ εἰκόνες καὶ σὲ βαρύτιμο χαρτί, εἶχαν ἐξαιρετικὴ πέραση. Τώρα ὅμως τούτη ἡ ἀνάγκη ἔχασε τὴν ἀκρότητα ἐκείνη ἐκδήλωσή της, κι ὅποιος ἀγοράζει βιβλίο, ἢ πρόκειται πραγματικὰ νὰ τὸ διαβάσῃ ἢ ἄκουσε νὰ μιλοῦν πολλοί, συγκριμένα γι' αὐτό.

Ἀπὸ τὴν τελευταία του ἐκδοση, λοιπόν, ζημιώθηκε. Τὰ ἔξοδα βόρυναν βέβαια τὸ συγγραφέα : ἀλλὰ τί μὲ τοῦτο ; Ὁ ἐκδότης δὲν πραγματοποίησε κανένα ἀπολύτως κέρδος. Στὶς κρίσιμες τοῦτες μέρες ἔφτασαν τὰ χρήματα πὸν ζήτησα ἀπ τοὺς δικούς μου. Τὴν ἴδια στιγμή πὸν τὰ ἄλλα σκέφτηκα—μὲ κακία—νὰ ἐκδικηθῶ λιγάκι τὸν Π. Τὸ βράδυ τοῦδωσα νὰ νιώσῃ πὼς ἡ Ντόλη, ἦταν δικιά μου. Γέλασε τάχα πονηρὰ· μὰ τοῦ τὴν πῆρα στ' ἀλήθεια.

Γιὰ δύο, τρεῖς βδομάδες δὲν μᾶς ξαναεῖδε.

* *

Τόσος καιρὸς—πάνω κάτω—εἶχε περάσει ὅταν συνάντησα, μιὰ μέρα, τὴ Βαρβάρα στὸ δρόμο.

—Σᾶς περιμέναμε σπίτι—εἶπε—τί γίνετε ;

—Μελετῶ. Ἀσχολοῦμαι μ' ἓνα νέο ἔργο.

—Γράφετε στίχους ;

—Ὁχι δὲν εἶναι στίχοι. Σᾶς εἶπα : μελετῶ.

—Ἀλήθεια ; Φαίνεται πὼς δὲ σᾶς ἔμεινε καιρὸς νὰ δῆτε τὸν Π.

—Ὁχι, δὲν μοῦ ἔμεινε.

—Εἶναι θυμωμένος μαζί σας.

—Τὸ πιστεύω—(γέλασα λιγάκι, εἰρωνικά).

—Γιατί κάνετε ἔτσι τὸ μούτρο σας ; Ἔχετε ἀλλάξει πολὺ Περπατούσαμε σιγά, σιγά, κοντὰ στὸ πεζοδρόμιο. Ἐπειτα ἀπὸ λίγο ἡ Βαρβάρα ψιθύρισε.

—Μᾶς εἶπε ἄλλως τε τί κάνετε.

—Τί ;

—Τίποτε. (σταματάει) Τίποτε ἀπολύτως. Ζῆτε μὲ κάποια.

—Μπᾶ ; τὸ ξέρετε ; (πάλι γελᾶω εἰρωνικά).

—Εἶστε ἀφελῆς—ἀπαντάει.

Περναῖμε ἔξω ἀπὸ ἓνα ἀνθοπωλεῖο. Μᾶς ἐλκύει ἡ βιτρίνα. Εἶμαι πολὺ, πολὺ διαφορετικὸς ἀλήθεια.

—Τί λέτε γι αὐτὲς τὶς καμέλιες ;—ρωτῶ.

Εἶναι κάτι κατὰλευκες καμέλιες, λὲς ψεύτικες. Καὶ στὰ πλάγια, ἐδῶ κ' ἐκεῖ, τριαντάφυλλα μὲ κάποια μαργαριταρένια ἀπόχρωση. Δὲν ἀπαντάει.

—Θὰ μοῦ ἐπιτρέψετε ; . . .

—Ὁχι· τίποτε δὲ θὰ σᾶς ἐπιτρέψω.—Θυμῶνει. Ἐπειτα—ἄξαφνα, σὰ νὰ κυριεύεται ἀπὸ ἀκρότητα γέλοια :

—Τί θέλετε ;—ρωτάει,

—Νὰ σᾶς τὶς προσφέρω . . .

Ἀργότερα πήραμε ἓνα αὐτοκίνητο καὶ τὴν συνώδευσα ὡς τὸ σπίτι.

Ἡ ἴδια θέλησε νὰ τῆς μιλήσω γιὰ τὴ Ντόλη. Εἶχε κάτι λυπημένο, σκοτεινό, σὰ βασανισμένο στὸ πρόσωπό της. Ἐτσι ἦταν καὶ στὸ γραφεῖο τοῦ Π. τότε, ὅταν μοῦ ἄρπαξε τὸ χέρι. Οἱ καμέλιες στὰ γόνατά της ἔπαιρναν κάποια ἄλλη

ζωή, πιδ ξανοιγμένη : λες εκλειναν μέσα τους τή χαρά όλων τών λουλουδιών του κόσμου, "Ηθελα να τής μιλήσω γι αυτές. Κάποτε ζώηρεψε και ξανάρχισε ή ίδια τήν κουβέντα. "Ελεγε για τή Δανάη, τή Φωφώ· έπειτα για τόν πατέρα της.

—Φεύγει για τήν Ευρώπη : είναι μέλος μιās τεχνικῆς επιτροπῆς.

—Πότε ;

—Σε είκοσι μέρες. "Ισως . . .—σώπασε.

—Είπατε ίσως . . .

—Θά ταξειδέσουμε μαζί . . .

(Θάλασσα, καράβια, γλάροι κοντά στίς καταπράσινες ακτές, κύματα με τίς κορφές λευκές σα βαμβάκι, ξαστεριές. Γαλάζιες και ρόδινες αυγές. "Ο καπετάνιος, οί συνταξειδιώτες τὸ menu τῆς table d'hôte, οί κουβέντες τών αγνώστων. "Επειτα στη γέφυρα, κάποια στιγμή, ένα βράδυ, μόνοι « ποῦ πᾶμε ; θά διαρκέση πολὺ αὐτὸ τὸ ταξειδί ; » « Ναι, για πάντα ». "Αλλά, να τὰ λιμάνια, τὰ ἴδια λιμάνια, ὁ ἴδιος κόσμος . . .).

Φτάσαμε στὸ σπίτι.

—Λοιπὸν τὸ ἀπόγευμα σᾶς περιμένω.

—Μάλιστα· εὐχαριστῶ. Θά ἔρθω.

Δὲν ἐπῆγα μήτε κείνο, μήτε ἄλλα, πολλά, ἀπογεύματα.

*
* *

Μιά μέρα—σὸν ἔχασα πιά τή Ντόλη—με ζήτησε και κατῶρθωσε να με ἀνακαλύψη ὁ Π. "Ηταν ἐξαιρετικά εὐδιάθετος.

—Σήμερα τὸ πρωὶ πῆρα τὸ χειρόγραφό σου—μου εἶπε ἀμέσως. Θά τὸ διαβάσω. "Εχω μιὰν εὐκαιρία ν'ἀσχοληθῶ μ' αὐτὸ και κάτι πιστεύω να γίνῃ. Σοῦ φέρνω πέντε χιλιάδες. Με τίς ἄλλες θ' ἀγοράσουμε τὸ χαρτί : σύμφωνοι ; Πέρασε ἀπ τὸ γραφεῖο μου να δῆς τὸ δείγμα. Δὲν ἦταν ἀνάγκη να ἐξαφανιστῆς. Νόμισες πῶς με πείραξες με τήν ἱστορία τῆς Ντόλης ; Δὲν τὸ ἔλεγες εὐλογημένε ;—σωπαίνει δυὸ στιγμῆς κ' ἔπειτα :—εἶσαι ἀκόμα λίγο, πῶς να σ'τὸ πῶ . . . λίγο παιδί.

"Οχι δὲ θυμώνω. "Εχω τὰ δάκρυα ἐδῶ, ἐδῶ στὰ βλέφαρα ἀπάνω.

—Μαζὶ με τ' ἄλλα, σὲ προσκαλοῦν σ' ἕνα σπίτι, ὑπόσχεσαι και δὲν πατᾶς τὸ πόδι . . . "Ο ἐκδότης μου ἐξακολουθεῖ. Μιλᾷ για τή Δανάη, για τή Φωφώ.

(Δανάη : ἀγαθῶτατα μάτια : κάμποι—ἀπέραντοι—με στάχνα).

*
* *

"Εγινα—σιγά, σιγά—στενὸς φίλος τῆς οικογένειας τοῦ κ. Ρ. Φρόντιζα ὁ ἴδιος για ἕνα σωρὸ μικροθηλήματα : κάθε τόσο και λιγάκι ἔβγαίνα με τή Βαρβάρα, για να τή συνοδέψω στὰ μαγαζιά.

Λησμόνησα να γράψω πῶς ὁ ἐκδότης μου κ' ἡ Βαρβάρα πρόκειται να παντρευτοῦν. Χτὲς ἀγόρασα ἕνα ἐξαίσιο χρυσὸ βραχιόλι με ζαφείρια, για τή νύφη. "Η μητέρα κ' οί ἀδελφές της εἶναι κατενθουσιασμένες. "Ανεβλήθη μάλιστα και τὸ ταξειδί τοῦ κυρ. Ρ. Κάποια ἀταξία βρέθηκε στη σύσταση τῆς επιτροπῆς (τέτοια και χειρότερα εἶναι τῆς ἐποχῆς μας).

Λοιπὸν δὲν ὑπάρχει κανένα, ἀπολύτως κανένα ἐμπόδιο.

Τὸ περιεργὸ εἶναι ὅτι σκέφτηκα για μιὰ στιγμή πῶς ὑπῆρχε ἐμπόδιο. "Η φαντασία καταντᾶ ὀπωσδήποτε,, ἀξιοκατάκριτο μειονέκτημα σὲ ὠρισμένες περιστάσεις.

"Εχω ἕνα παράδειγμα : ἔρχεται στὸ ξενοδοχεῖο κάποιος γερμανὸς ταξειδιώτης. Διαβάζω τ' ὄνομά του στὸ θυρωρεῖο : Franz Handemberg. Λοιπὸν, προτοῦ ἀκόμα τὸν ἰδῶ σχηματίζω τήν πεποίθηση πῶς πρέπει να τὸν γνωρίζω. Δὲν εἶναι δυνατὸ να γίνῃ ἄλλιῶς. Θά τὸν περιμένω στήν αἴθουσα τοῦ ἐστιατορίου. Βρίσκω τήν εὐκαιρία και κάθουμαι σ' ἕνα τραπέζι κοντά του, μα πολὺ κοντά του. Εἶναι ἕνας τύπος ξανθός, ψηλός, με γυαλιά, κοστούμι ἔξωτικό, γκέτες. Τὸν κυττάζω ἀπ τὸ κεφάλι ὡς τὰ πόδια. Τέλος πάντων, ὁ Franz Handemberg ποὺ ἐπεθύμησα ἀνεκαθεν να γνωρίσω. Βρίσκεται ἀντίκρου μου και προσπαθῶ να ἐλκύσω τήν προσοχή του. Τοῦ μειδιῶ δυὸ τρεῖς φορές. Εἶναι ἀφηρημένος. "Επιμένω : τίποτε. Στὸ dessert σκέπτομαι να σηκωθῶ και να τὸν πλησιάσω : « ἀγαπητὲ κύριε Franz . . . » "Αλλά σὲ ποιὰ γλώσσα ; σὲ ποιὰ γλώσσα ἄρα γε θά συνεννοηθοῦμε ;

"Εδῶ εἶναι τὸ ζήτημα : πρέπει τὰ ξέρῃ κανεὶς τή γλώσσα ποὺ καταλαβαίνουν οί ἄλλοι. "Αλλ' αὐτὸ δὲν ἔχει σημασία, Σήμερα με ρώτησε ἡ Βαρβάρα πότε θά γυρίσω στὸν τόπο μου κ' ἂν σκοπεύω να ἐργασθῶ ἐδῶ.

—Μάλιστα, ἔχω κάποια πρόταση για θέση... τῆς ἀπάντησα.

—Και δὲ θά γράψετε πιά ;

—"Οχι, τουλάχιστον πρὸς τὸ παρόν.

— Έχετε, όμως, ταλέντο.

— Ευχαριστώ. (Κάνω μιάν άβαρία) Βέβαια δέ θα τά έγ-
καταλείψω όλα: Ίσως δημοσιέψω τούς στίχους μου.

— Άλήθεια;

— Εΐμεθα σύμφωνοι με τόν Π..... Τούς έχω και άφιερω-
μένους.

— Σε ποιόν;

— Στη Δανάη.

* *

Τώρα γύρισα άπό κείνο τό δρόμο.

Έχει μιά δικιά του, ξεχωριστή ψυχή: μιά περίεργη λαλιά.

Όταν έρημώνει, τή νύχτα, με τά κλειστά μαγαζιά, τά φανάρια
του σέ ίδια τό ένα άπ τ' άλλο άπόσταση, τό κλαψιάρικο φώς, τά πα-
ράθυρα τών σπιτιών, στίς δυό πλευρές σά μάτια κλεισμένα βαρειά άπ'
τόν ύπνο, με τ' άρρωστιάρικα δέντρα του, λές πώς επαναλαμβάνει ψι-
θυριστά, ψιθυριστά, τίς κουβέντες πού όλη μέρα άκουσε.

Σάν τώρα, βραδιές όλόκληρες έχασα ακούγοντάς τον.

Και είχαμε άτέλειωτες συζητήσεις για τόν Π., τή Βαρβάρα, τό
χειρόγραφο...

Άλήθεια, τί θ' άπογίνη αυτό τό χειρόγραφο;

Νά, εκεί, σ' ένα μαγαζί, άπέναντι άπ τήν πόρτα της θ' άνοιξη
βέβαια, ένα βιβλιοπωλείο "Η θέση είναι κατάλληλη, Στη βιτρίνα θα
βάλουν—άπάνω ως κάτω—εκατό, διακόσια άντίτυπα, όλα ίδια, ένός
μόνο βιβλίου.

Στό ξώφυλλο, ό τίτλος και τ' όνομά μου με στοιχειά μαύρα, θα
επαναλαμβάνεται έτσι εκατό, διακόσιες φορές: «ΣΤΙΧΟΙ ΤΟΥ Χ.Χ.Χ.»
«ΣΤΙΧΟΙ ΤΟΥ Χ.Χ.Χ.» «ΣΤΙΧΟΙ ΤΟΥ Χ.Χ.Χ.»

Έτσι θα γίνη: λείπει μονάχα ή άφιέρωση. Είναι άπαραίτητο ένα
σονέττο. "Η άπλώς στη πρώτη σελίδα άπάνω, με μικρά, μικρά γράμ-
ματα, θα γράψω: «Στη Βαρβάρα Ρ.».

Είναι πιό μοντέρνο. Κάνει έντύπωση...

ΑΛΚ. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΡΕΜΒΑΣΜΟΣ

Et les soleils couchants sont des apothéoses..

V. HUGO

Τό ήλιόγεμα, παράδερνε στερνή χαρά της άμμου,

Και τά λουλούδια της σιωπής ξυπνοΰσαν πλήθεια..

Τό στίχο ψιθυρίζαμε βασιλίσσά μου,

Ρεμβαστικό ανατρίχιασμα, πορφυρή άλήθεια!

Με τά χρυσάφια στά μαλλιά πού σου έσπερνε τό γέμμα
Κόρη της άκροθαλασσιάς, ψυχή χαμογελοΰσα,
Μού είχες φαντάξει τών όνειρων μου τό τέμμα,
Και σέ άξεπέραστης χαράς τό σπαραγμό κυλοΰσα.

(Τό νέο μου για να βρω έναντό στρέφω τό φώς έντός μου
Τών λόγων σου, φώς έπουράνιων άστρων,
Και βλέπω τον στα περίορα του κόσμου
Κυβερνητή τών θρυλικών μου κάστρων!)

Λαχτάρα της άκρογιαλιάς, ό άγκάλιασμα τών κρίνων!
Πορφυρά χείλια οί πόθοι μου στη γύρη ξεψυχοΰσαν,
Χαροποιός άντίλαλος τών ώκεάνειων θρήνων
Χρυσές φωνές τά κύματα, θρύμματα έντός μου σποΰσαν!

Τά περασμένα, τ' αύριανά, στό χάος είχαν μισέψει,
Μόνα τά μάτια σου έλαμπαν—και μόνα
Τώρα πού άσώτευτοι καπνοί μου σπάραξαν τή σκέψη,
Φέγγουν άπόκοσμα στους τάφους του χειμώνα...

Κόρινθος 1930.

ΑΝΤΡΕΑΣ ΚΑΡΑΝΤΩΝΗΣ

ΣΤΙΓΜΕΣ

1

"Όλη ή ζωή, τά μίση μας, οί άγάπες, οί έρωτες μας,
Στιγμές πού ξεψυχίσανε στής λήθης τή σπουδή'
Κ' ή άνάμνησή τους, ειρωνεία κ' αυτή στίς συμφορές μας,
Σ' ένα ξερό τριαντάφυλλο, δυό λόγια ή μιá στροφή.

2

"Ένα τραγοΰδι, προσφορά κι αυτό στη θύμηση της'
Κι άν είν' στό πλήθος της σιωπής τά αινίγματα πολλά,
"Ω! άς ήτανε να λύγιζε στίς ρίμες του ή φωνή της,
Και να τό συντροφεΰανε τά μάτια της θολά.

3

Στής ρόμπας τό στοβίλισμα ή άνησυχία μιλάει.
—Μιά κόρη φεύγει βιαστικά για κείνον πού άγαπάει,
Ένω στό νοΰ της μακρυνά άντηχοΰν τά καρδιοχτύπια,
Πένθημα καμπανίσματα μέσα άπό ροΰχα τρύπια.

Άπ τή συλλογή πού κυκλοφορεί σέ λίγο)

ΓΙΩΡΓΟΣ ΒΟΓΙΑΤΖΗΣ

ΕΡΕΥΝΕΣ

Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΚΡΙΤΙΚΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ο κ. ΗΛΙΑΣ ΖΙΩΓΑΣ (*)

Σ' ένα λαό που έχει βίο « λεύτερο » ενός αιώνα μονάχα και παρουσιάζει μιάν άνθιση εξαιρετικά αξιοπρόσεχτη στις τέχνες, ιδίως του Λόγου, τὸ χωρίς ἄλλο, ἢ ἐμφάνιση κ' ἑνὸς ἀστενικοῦ σημείου σὲ μιὰ ἀπ τὶς ἐκδηλωτικὲς μορφὲς τῆς διανόησης, εἶναι φυσικὴ, καὶ γιὰ τοῦτο δὲ δικαιολογείται νὰ ξαφνιαῖται κανένας, καὶ τὸ χειρότερο νὰ βγάλῃ συμπεράσματα πὸν μόνο βλαβερὰ μπορεῖ νὰ σταθοῦνε—κι ἄς πρόκειται γιὰ τὸ λαὸ μὲ τὴ γνωστὴ σὲ πλούσιο περιεχόμενον, παράδοση. Ἐνῶ ὅλα τὰ εἶδη τοῦ Λόγου σημειῶνουν σταθερὰ, σταθερώτατα, μιάν αὔξουσα πρόοδο, ἢ κριτικὴ τῶν ἔργων τῆς νεοελληνικῆς διανόησης, ὅχι μονάχα δὲν παρουσιάζει τὰ ἴδια ἐξελικτικὰ αὐτὰ συμπτώματα, μ' ἀπεναντίας, μιάν ὀλωσδιόλου ἀντίθετη ὄψη. Ἐνα βῆμα σημειωτὸ—καὶ κεῖνο, στραβὰ ἀρχινισμένο. Τίποτε ἄλλο.

Νομίζω ὅτι τὰ αἷτια δὲν κάνει νὰ ψάξουμε νὰ τὰ βροῦμε σ' ἐξωτερικοὺς λόγους, μὰ μέσα στὴν ἴδια τὴν οὐσία τοῦ περιεχομένου τῆς λέξης « κριτικὴ ». Καὶ παρ' ὅλα ὅσα ἀρνητικὰ ἀκούγονται, ἢ ἐμφάνιση τῆς κριτικῆς στὴν ἀψηλὴ τῆς θέσης, σὲ μιάν ὀρισμένη ἱστορικὴ στιγμὴ, ἀποτελεῖ μονάχα σημάδι ἀκμῆς. Φυσικὰ, πὼς ἢ ἀπουσία τῆς δὲ σημαίνει τάνάποδο. Καὶ τοῦτο, γιὰ τὴν ἢ προσωποποίηση τῆς δὲ εἶναι μῆτε κοινὸ μῆτε τυχαῖο γεγονός.

Καθὼς οἱ Μεγάλοι περνοῦνε κάθε τόσο, ἔτσι κι ὁ κριτικός, δὲν μπορεῖ παρὰ ν' ἀκολουθᾷ—μιὰ κι ἀνῆκει στὸν ἴδιον ἀστερισμὸ (ἄς μοῦ συχωρεθεῖ ἢ ἔκφραση)—τὴν αὐτὴ πορεία. Κι ὅλ' αὐτὰ, προκειμένου γιὰ τὶς ἐξαιρετικὲς φυσιογνωμίες—

(*) Τὸ ρῶτημα εἶναι ἐξαιρετικὰ πετυχημένο. Μὰ δυστυχῶς, δὲν μπορεῖ νὰ ἐξαντληθῇ στὰ ὅρια τῆς τέτοιας ἢ τέτοιας ἀπάντησης. Χρειαῖται ἀνάπτυξη γιὰ νὰ ἐξηγηθοῦν οἱ λόγοι καθαρὰ καὶ πλατιά τῆς θέσης πὸν ὑποστηρίζει ὁ καθείς, γιὰ νὰ προκύψῃ ἕνα λαμπρὸ ἀποτέλεσμα. Μὰ κ' ἔτσι νομίζω πὼς κάτι καλὸ θὰ βῆγῃ.

ἔστω καὶ γιὰ κεῖνες μιᾶς κάποιας κουλτούρας ἑνὸς μικροῦ λαοῦ καθὼς ἐμεῖς σὲ μιάν ἱστορικὴ στιγμὴ, πὸν λείπουν ὅσο-σο κι αὐτὲς ἀπὸ μᾶς.

Μὰ νὰ γιὰτί, ἀμέσως κι ὅλας δὲν ἔχει καμμιά ἕθεση γιὰ τὴν ὥρα ἢ κριτικὴ στὴν Ἑλλάδα. Καὶ γιὰ νὰ κυριολεχτήσῃ τῆς μαυριδερῆς τῆς σκιάς πὸν βέβαια ὑπάρχει γύρω μας, οἱ περγαμηνές, πιστοποιοῦνε μονάχα τὴν ὑπαρξὴ μιᾶς ἐργασίας μάρνητικὸ χαρακτῆρα—πὸν σημαίνει πὼς ὡς τέτοια ἀποκλειστικὰ βρίσκεται.

Μὰ καὶ γι ἄλλους λόγους ἀκόμα.

Σημειώθηκε στὴν ἀρχή, ὅτι ὁ κριτικὸς δὲ φτιάχνεται, μὰ γεννιέται. Φυσικὰ πὼς τὰ στοιχεῖα κεῖνα πὸν τὸν κάνουν νὰ ξεχωρίζῃ δὲν τὰ φέρνει μαζί του ὅλα, κι ὅτι ὀρισμένα ἀπ' αὐτὰ εἶναι, συνεπόμενα, ἐπίχτητα. Χρειαῖται χωράφι γιὰ νὰ δώσῃ ὁ σπόρος τοὺς καρπούς πὸν ἀποζητοῦμε. Ὑπάρχουν πολλὲς ὡς τὴν ὥρα ἐλπίδες, πὸν τελευταῖα πληθαίνουν καὶ στερεώνονται, ὅτι σύντομα θὰ ξεπεταχτοῦνε κεῖνοι πὸν θὰ προετοιμάσουν τὸ ἔδαφος—γιὰτί καὶ τοῦτο λείπει!

Ὅσοι μάλιστα ἐπίσημα διεκδικοῦνε τὴν πατρότητα τῆς ἀνύπαρχτης κριτικῆς σήμερα στὰ νοικιὰ, ἀπλούστατα μεγαλῶνουνε σὲ μέγεθος τὴν ἐπιζήμια ἐνοχί τους στὴ σύγκριση πὸν δημιουργήσανε μέσα στὸ διανοητικὸ κόσμον τῆς χώρας. Μῆτε οἱ Πολίτηδες τὸ λοιπὸν εἶναι κριτικοί, μῆτε βέβαια οἱ Ἄλκηδες—γιὰ ν' ἀρκεστῶ σ' αὐτούς, ἀφοῦ κεῖνοι πὸν γύρω τους στροβιλίζονται εἶναι τῆς ἴδιας πάστας καὶ συνεπόμενα, τὰ συμπτώματα σὶς ἐκδήλωσες τῆς « κριτικῆς » τους ἰδιοφυίας εἶναι τὰ ἴδια καὶ χειρότερα.

Εἶναι καιρὸς πὰ ν' ἀφαιρεθῇ, βίαια μάλιστα, ἢ λεοντή!

Σ' αὐτούς ὅχι μονάχα ἀπουσιάζουν τὰ βασικὰ γνωρίσματα (τὰ πὸν σπουδαῖα δηλ.) πὸν οἱ ἀληθινοὶ τὰ σέρνουν μέσα σὶς φλέβες τους, μὰ καὶ κεῖνα πὸν θὰ μπορούσε μιὰ χαρὰ νὰ ὑπάρχουνε—ἢ γνώση κ' ἢ ὀρθὴ ἀντίληψη τοῦ κόσμου γενικὰ γιὰ τὴ δημιουργία ἑνὸς κριτήριου μὲ ὀμοιογένεια. Μπορεῖ ἀπὸ μέρος τῶν παραπάνω νὰ ὑπάρχῃ ὀλη ἢ καλὴ θέληση καὶ διάθεση ἀκόμα κ' ἢ πρόθεση, νὰ ὀφελήσουν—πὸν ἀμφισβητῶ—μὰ δὲ φτάνει.

(Κι ὥστόσο, ὁ Παλαμᾶς πὸν μονάχα ὡς ποιητῆς διαβά-
ζεται καὶ νομίζεται, στέκεται θαρρῶ σὰν πρότυπο ὀρθολογι-
σμένης κριτικῆς πὸν ἰσάξια τῆς καθόσο ξέρω τοῦλάχιστον, δὲν
ὑπάρχει σὲ ὄγκο) (*).

Ὁ κριτικὸς συμπερασματικά, πρέπει νά'ναι ἓνα τέρας γνώ-
σης—μονάχα ἔτσι νοεῖται. Μιὰ κινητὴ βιβλιοθήκη—χώρια τ'
ἄλλα τὰ βασικά γνωρίσματα πὸν προσφέρει μὲ τόση ταιγγου-
νιά ἢ Φύση στὸν προνομιούχο ἄνθρωπο πὸν λέγεται κριτικὸς.
Μὰ ἡ τεράστια αὐτὴ μάθηση ὀφείλει κάπου νὰ πειθαρχῆ—
ὄχι βέβαια ὀπουδήποτε. Ὅμως, κι ὀπουδήποτε ν' ἀνήκει, ὅποιο
κι ἂν εἶναι τὸ φιλοσοφικὸ τῆς πιστεύω, σ' ὅποια κοσμοθεω-
ρία κι ἂν εἶναι γαντζωμένη, καλὰ ἢ στραβὰ ἀδιάφορο γιὰ
τούτη τὴν ὀρισμένη περίπτωσι, ποτὲς δὲ συγχωριέται νὰ πα-
ραπαίη χωρὶς σταματημό, νὰ αὐτοδιαψεύδεται τὴν κάθε στιγμὴ

Γιατὶ ἂπ τὴν κριτικὴ ὁ κόσμος τῆς Τέχνης περιμένει δια-
φώτιση, καθαρισμό καὶ σαφέστατο καθορισμό κάποιων μυστι-
κῶν πὸν ἀτέλειωτα θὰ ξεπηδοῦνε μέσ' ἂπ τὴν ἀβυσσαλέα
σκέψη τοῦ σκεφτόμενου πὸν πασκίζει νὰ δώσῃ μορφὴ σ' ὅ,τι
ὑπάρχει διάχυτο μέσα στὸ κρανίον του πὸν κοχλάζει σὰν ἠφαί-
στειο χωρὶς ἀναπαμό—κι ὄχι θόλωμα ἀέναο κι ἀπελπιστικά
θορυβώδικο τῶν νερῶν, καθὼς ἀσυνείδητα γίνεται στὸν τό-
πο μας.

Κι ὥστόσο, δὲν κάνει νὰ τρομάζῃ κανεὶς, γιατί ὄλα ξη-
γιοῦνται.

Ὁ καθένας πὸν παρακολουθεῖ μὲ κάποια μεθοδικότητα
τὴ διανοητικὴ κίνηση τῆς χώρας, εἶναι πάντα προετοιμασμέ-
νος ν' ἀκούσῃ τίς πὸν ἀπίθανες στροφὲς κι ἀλλαγές—καταστρε-
φτικὲς ἢ ὀφέλιμες.

(*) Λέγω σ' ὄγκο, γιατί κι ἄλλοι ἔδωσαν ἀφορμὴ νὰ ξεδιπλωθῆ ἡ μεγάλη
πτυχὴ πὸν ἀγνοοῦσαμε—ὁ στοχαστικὸς νοῦς. Ἔχω ὅπ' ὄψη μου τὴν ἐργασία
γιὰ τὸ Σολωμό τοῦ Βάρναλη πὸν τὸν ἀναφέρω γιατί εἶναι ἂπ τοὺς λιγοστοὺς
μετρημένους πὸν κοιτᾶνε τὴ ζωὴ σ' ὄλες τῆς τίς ἐκφάνσεις μέσ' ἂπ τὸ ἴδιο
καθαρὸ πρῶμα. Μὰ πόσοι ἄλλοι τάχα ὑπάρχουν πὸν ὅμως δὲν ἔχουν τὰ μέσα
νὰ ἐκδηλωθοῦνε, ἀφοῦ κ' οἱ στήλες ἀκόμα πὸν διαθέτουν οἱ εφημερίδες, ἂν δὲν
εἶναι πιασμένες ἂπ τοὺς Χάρηδες, θὰ 'ναι τότες χωρὶς ἐξάφραση πιασμένες ἀπὸ
ἀνθρώπους ξένους ὀλότελα πρὸς τὴν Τέχνη—νὰ ἢ πηγὴ τοῦ κακοῦ!

Μιὰ ἂπ τίς δεύτερες, εἶναι καὶ κείνη ἢ ὕπολανθάνουσα
ζύμωση πὸν συντελιέται ἀθόρυβα καὶ σιωπηλὰ ἀπὸ καιρὸ στὸν
τομέα τῆς Κριτικῆς.

Ἐνας ἀριθμὸς νέων, μ' ὄλα τὰ ἐφόδια, ἐκείνα πὸν δίνουν
κάποια βάση γιὰ συμπεράσματα ὄχι ἀδικαιολόγητα, ἂν καὶ δὲν
ἀνήκει στὴν ἴδια παράταξη, πιστοποιεῖ ἀσφαλέστατα αὐτὸ πὸν
σημειώθηκε στὴν ἀρχή:

Σύντομα τὸ ἔδαφος θὰ 'ναι πανέτοιμο γιὰ σπορά.

Καὶ τότες εἶναι, πὸν θὰ πέσουν καὶ θὰ τσακιστοῦν μέσα
στὴν ἄβυσσο τῆς λησμονιᾶς γιὰ πάντα, κάποια εἴδωλα (*) πὸν
ὑψώθηκαν αὐθαίρετα ἂπ τοὺς εὐνοχιστὲς τῆς Τέχνης, ἐνῶ
μέσ' ἂπ τὴν ἀφάνεια θὰ ξεπεταχτοῦν νὰ διεκδικήσουν οἱ ἄ-
ξιοι τὴ θέση τους πὸν ἔτσιτελικὰ τοὺς τὴν ἀφαίρεσε ἢ λεγό-
μενη ἐπίσημη κριτικὴ πὸν τὴ στιγμὴ ἐκείνη δὲ θὰ χῆ νὰ
κάνῃ τίποτε καλύτερο, ἀπὸ τοῦ νὰ πῆ τὴν προσευκὴ τῆς!

Ὁ κ. ΝΑΠ. ΠΑΠΑΓΙΩΡΓΙΟΥ

Ἐκεῖ πὸν δὲν ὑπάρχει Τέχνη, μὴ ζητήσετε τὴν Κριτικὴ,
γιατὶ πάντα θὰ προπορεύεται τῆς Κριτικῆς ἢ Τέχνης. Στὴν
Ἑλλάδα, πρέπει ἀντρίκια νὰ τ' ὀμολογήσουμε πὸς Τέχνη δὲν
ὑπάρχει. Ἰχνη τέχνης, προαγγέλματα τέχνης, μάλιστα, βλέπου-
με, μὰ τέχνη ὀλοκληρωμένη μᾶς λείπει. Λοιπὸν δὲ φαντάζο-
μαι νὰ θέλατε νὰ ὑπῆρχε καὶ κριτικὴ ὀλοκληρωμένη... Πι-
στεύω πὸς οἱ νέοι ὅμως, (στὴ γενεὰ τους πὸν περήφανα ἀνή-
κω), πὸν δείχνουν τὰ 2-3 τελευταῖα χρόνια πὸς πᾶνε νὰ ξε-
περάσουν τὴ στεῖρα παλιὰ γενεὰ θὰ δημιουργήσουν μὲ τὸ ἔρ-
γο τους καὶ ἰσάξια κριτικὴ.—Ἄς μιλήσουμε ὅμως σύμφωνα
μὲ ὅτι βλέπουμε σήμερα καί, τὸ πὸν πολὺ, μ' ὅ,τι βλέπαμε
στὸ ἀμέσως χτές. Ἔτσι εἴμαστε ἀναγκασμένοι νὰ τονίζουμε
πὸς συστηματικὴ κριτικὴ οὔτε ἔζησε, οὔτε ζῆ στὸν τόπο μας.

(*) Τὸ κακέκτυπο τοῦ Ἰψεν πὸν χαιρετίστηκε στὴν ἐμφάνισή του μὲ
τυμπανοκρουσίες καὶ καταφέρει ἀκόμα ὥστόσο ὡς σήμερα ἂπ τίς στήλες πὸν
διαθέτει νὰ ζημιῶν καὶ νὰ βρωμίξῃ ἀπάνταστα τὰ γράμματα γενικά καὶ πλῆ-
θος «συγγραφέων καὶ ποιητῶν» θὰ σβήσουν, ὄχι βέβαια ἂπ τὸ πέρασμα τοῦ χρό-
νου, μὰ ἂπ τὴν ἀληθινὴ κριτικὴ πὸν θὰ καθάρισῃ τὸν πνευματικὸν δρίζοντα
τοῦ τόπου.

Γιατί δὲν γεννήθηκε ἓνας ἄνθρωπος πὸν λυτρωμένος ἀπ τῆ σκοπιμότητα νὰ ἐξαρθῆ ψηλὰ ἀπὸ κάθε συμπάθεια ἢ ἀντιπάθεια ἀπὸ κάθε δεσμὸ καὶ νὰ μιλήσῃ ἀνάλογα μὲ τοὺς ὄρους τῆς λογικῆς καὶ τῆς αἰσθητικῆς ἀντίληψης. Πουθενὰ δὲν ἀνα κάλυπα στίς διάφορες κριτικὲς πὸν γράφονται τὸ μέγαλον ἄνθρωπο, τὸ μέγαλον αἰσθητικὸ μὲ τίς ἀγνὲς διαθέσεις. Ζοῦμε μιὰν ἐποχὴν ὀλότελα στεῖρα στὸ πλαίσιο τῆς κριτικῆς παραγωγῆς, κι ὅπως ἐτόνισα στὴν ἀρχὴ, σοβαρὸς συντελεστὴς τοῦ φαινομένου τούτου εἶναι ἡ ἔλλειψη τοῦ ὠραίου, ἡ ἔλλειψη τῆς τέχνης. Προπαντὸς δὲν ἔχει συστηματοποιηθῆ μιὰ κριτικὴ μόνιμη, ἐπαγγελματικὴ καὶ πλατειὰ, πὸν οἱ ὀρίζοντες της νὰ μὴν εἶναι ἀσφυκτικὰ κλεισμένοι ἀπ τὴ στενοκεφαλιά, τὴν ἀνελικρίνεια, τὴν ἀνικανότητα καὶ τὴ μεροληψία, καὶ πὸν νὰ κρίνῃ, ὄχι μὲ τὸ στενὸ πρῖσμα τῶν ἰδιαιτέρων προτιμήσεών της, παρὰ μὲ βᾶσιν τὸ δίκαιο, τὴν ἠθικὴν, καὶ τὴν πολιτισμένη σκέψιν—Ἡ περασμένη γενεά, εἶναι ἀλήθεια, μᾶς ἄφησε ἓναν Ροῦδη. Ἀκόμα ἔχουμε στὸ πλάι μας, νεώερους αὐτοὺς, τοὺς Θρῦλο καὶ Πολίτη. Γιὰ τοὺς δυὸ ἐτούτους ἐπιτρέψτε μου Κύριοι νὰ κάνω κάποια διάκριση. Ξεχώρισαν παραπολὺ ἀπ τοὺς διάφορους συναδέλφους τους, συχνὰ ἔσκυψαν μὲ στοργὴν στὰ βιβλία τῶν τελευταίων χρόνων ἢ ἔγραψαν ἀνεπηρέαστοι τὴ γνώμην τους ἀπὸ κάθε σύσταση, ἀπὸ κάθε ὑπολογισμό, καὶ μᾶς ἀφήσανε μερικὲς σελίδες εὐσυνείδητης καὶ μελετημένης κριτικῆς. Εἰδικὰ ὁ Ἄλκης Θρῦλος, πὸν ἡ σπάνια μόρφωση του (σχετικὰ μάλιστα μὲ γυναῖκα) καὶ ἡ καλλιτεχνικὴ του διαισθήση ἀναγνωρίζονται ἀπὸ τοὺς πῶ πολλοὺς, προσπάθησε νὰ κἀνῃ δικό του τὸ ἔργο πὸν ἔκρινε, νὰ τὸ κατανοήσῃ βαθιὰ, ν' ἀνακαλύψῃ τὴ ρίζαν του, κοιτάζοντας ν' ἀφομοίωση τὴν τεχνικὴν του καὶ νὰ μπῆ ὡς τὴ σύλληψιν καὶ τὴν οὐσία του. Ὅχι βέβαια πάντα, μὰ συχνὰ (καὶ στίς θεατρικὲς της κριτικὲς ἀκόμα) κι αὐτὸ εἶναι γνώρισμα τοῦ ἀληθινοῦ κριτικοῦ. Ὑπερέχει ἀπ τὸν Πολίτη σ' αὐτὸ στὸ ὅτι δὲν ξεκίνησε ἀπὸ ψεύτικη ἀρχὴ, δηλ. πὸς πρέπει ν' ἀποχτήσῃ ἡ Λογοτεχνία μας τοπικὸ στοιχεῖο (νὰ γυρίσουμε λοιπὸν στὸν Παπαδιαμάντη;) τοπικὸ χροῶμα, ἀκολουθώντας δρόμους ἑλληνικοὺς καταδικάζοντας ἔτσι κάθε καθολικὴν δημιουργικὴν πνοήν, κι ἀκόμα στὸ

ὅτι δὲν εἶναι οὔτε ἀπὸ φύσιν ἀρνητῆς. Ὅσῳ ἔξω ἀπ τοὺς δυὸ αὐτοὺς ἐκπροσώπους τῆς παλιάς γενεᾶς (καὶ πὸν ἄλλωστε ὁ ἓνας σκηνοθέτης τοῦ Ἐθνικοῦ τώρα ἔπαψε τίς κριτικὲς ἑνασχολήσεις του, κι ὁ ἄλλος σπάνια ἐμφανίζεται κι ὄχι σὲ ὀρισμένο ὅπως θ' ἄπρεπε φύλλο), ἔξω λοιπὸν ἀπ τοὺς δυὸ πὸν ἀνέφερα, δὲν ξεχωρίζω στὸν ὀρίζοντα σχεδὸν καμμιά καινούργια λάμψιν κριτικῆς προσωπικότητας. Λέω «σχεδὸν» καὶ θὰ ἐξηγηθῶ τελειώνοντας—Θεὸ μου ἓνας Μπελίνσκυ, ἓνας Ἑλληνας Μπελίνσκυ πουθενὰ δὲν ἀναφαίνεται—μιὰ κορυφὴ τοῦ πνεύματος μὲ τέτοια ὀρμέμφυτη καλαισθησία καὶ ἀγνή διάθεση σὰν τὸ μέγαλον Ρῶσο πὸν, ἂν τίς ζητοῦσε μιὰ ἐποχὴν ἀπ τὸ φιλολογικὸν δημιουργεῖμα προσφορὰ στὴν κοινωνικὴν ἐπανάστασιν, δὲν ἐδίστασε σύγχρονα νὰ παρουσιάσῃ στὴν πατρίδα του τοὺς Ντοστογιέφσκυ, Τουργκένιεφ, καὶ νὰ γίνῃ ὁ αἰώνιος θυμαστῆς τοῦ Ποῦσκιν.—Τὸ σήμερον, πὸν ὅπως εἶπα δείχνουν οἱ νέοι μιὰ τάσιν πρὸς κατάκτησιν τῆς ἀληθινῆς Τέχνης, εἶμαι βέβαιος πὸς θὰ παρουσιασθῆ καὶ μιὰ συνειδητοποιημένη κριτικὴ. Ἄς μὴν εἶμαστε ὅμως καὶ πολὺν ἀπαιτητικοί. Τὰ ἑκατόχρονα τῆς λευτεριᾶς μας εἶναι τόσο γελοῖο χρονικὸν διάστημα μπροστὰ στὸ πέρασμα τῶν αἰώνων, πὸν θὰ ἔταν ὑπερβολὴ νὰ ὀρίμαζαν ταυτόχρονα καὶ ἡ Τέχνη καὶ ἡ Κριτικὴ. Ὅταν λοιπὸν ἀποχτήσουμε γνήσια κριτικὴν, θὰ μπορῆ κι ὁ λογοτέχνης νὰ ἐργασθῆ μὲ παλμὸν καὶ προσοχὴν βέβαιος πὸς θὰ προσεχθῆ ἀπὸ ἀνθρώπους ἀξιους, αἰσθητικὰ μορφωμένους καὶ κατέχοντας τὸ μυστικὸν τῆς συναισθηματικῆς ἀφομοίωσης. Μαζὶ θὰ ἔξερῃ πὸς θὰ γνωρισθῆ τίμιον στὸ μέγαλον κοινόν, πὸν πρέπει νὰ εἶναι τὸ ἰδανικόν κάθε καλλιτέχνη. Σήμερον, ὁ λόγος πὸν ὁ τᾶδε λογοτέχνης βρῖσκεται στὴν ἀφάνεια εἶναι ἡ γιὰ τὸ ἔργον του δὲν ἦταν καταστάλαγμα ὀριμῆς σκέψης, ἢ γιὰ τὸ ὄλον τὴ σχετικὴν ἀξίαν του ἢ κριτικὴν τότε τὸ παραγνώρισε, πότε τὸ χλεύασε καὶ πότε τὸ περιφρόνησε.—Ἐδῶ ἄς θυμηθῶμε—γιὰ ἐλαφροντικὸν τῆς κατάντιας μας—πὸς καὶ παγκόσμια τάλέντα, σὰν τὸ Νίτσε, τὸν Μπωντλαῖρ λ. χ., εἶχαν παραγνωρισθῆ, κι ὅσο ζοῦσαν δὲν ἐχτιμήθησαν παρὰ ἀπὸ ἐλάχιστους τεχνοκρίτες. Εἶναι ἓνα φαινόμενον καθολικόν, κατιτὶ διάχυτον σ' ὄλες τίς φιλολογίας τοῦ κόσμου—σπουδαῖοι δημιουργοὶ χτυπη-

θήκανε ἀλύπητα ἢ ἀγνοηθήκανε ὅσο ζοῦσαν. «Δὲ ζητάω νὰ κατηγορήσω τίς ἀνοησίες τῶν κριτικῶν μου, ἔγραφε ὁ Ζολᾶ τὸ 1877, ἐργάζομαι μόνο καὶ θ' ἀφήσω στὸ χρόνο καὶ στὴν καλὴ πίστη τὴ φροντίδα νὰ μὲ βγάλουνε στὸ φῶς κάτω ἀπ τοὺς σωροὺς τῶν ἠλιθιοτήτων πού μ' ἔχουν σκεπάσει». Λόγια χαρακτηριστικά μὰ καὶ τόσο ξέχειλα ἀπὸ παράπονο.—Στὸν τόπο μας ὁμως, δὲν ὑπάρχει Τέχνη ἀκόμα, καὶ τὰ λιγοστὰ ἔχνη της ἀντὶ νὰ ἐπαινοῦνται, χλευάζονται καὶ περνοῦν ἀπατήρητα.

Ἔχω ἓνα πρόχειρο παράδειγμα, κάτι γιὰ νὰ σᾶς φανερώσω τὴν κακοπιστία ἐκείνων πού, ἐνῶ δὲν εἶναι τίποτα ἀπολύτως, πότε κάνουν τὸ λογοτέχνη, πότε τὸν ποιητὴ, πότε τὸν κριτικὸ κ' ἐγὼ δὲν ξέρω τί ἄλλο ἀκόμα. Γιὰ τίς «Τρίλλις πού σβήνουν» τῆς ἀλησμόνητης Μαρίας Πολυδούρη, πού στάθηκε ἓνα ἀπὸ τὰ εὐκρινέστερα ποιητικὰ βιβλία τοῦ καιροῦ μας (μαζὶ καὶ τὸ «Ἦχώ στὸ χάος» τῆς ἴδιας) ἀσχολήθηκε κ' ἓνα ἀπ τὰ σοβαρὰ περιοδικὰ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἀκοῦστε πῶς τὸ ἔκρινε: «Στὸ βιβλίον αὐτό, βλέπει κανεὶς πόσο μερικοὶ ἀνθρώποι ἀδικοῦν τὸν ἑαυτό τους, τὴ δουλειά τους μὲ τὸ νὰ θέλουν ὅπως—ὅπως νὰ παρουσιάσουν ἓνα ἔργο πού δὲν ἔχει ἀρκετὰ δουλευτῆ». (Μιὰ λεπτομέρεια ὁμως: ἡ τραγικὴ ἐκείνη ὑπαρξὴ δὲν εἶχε ξεψυχίσει ἀκόμα. Καὶ ξέρετε, θὰ θυμᾶστε, ὅταν ξεψύχισε . . .).—Συνοψίζοντας, βλέπουμε πῶς ἐνῶ ἡ Τέχνη μας, ὁλοένα τελειοποιεῖται καὶ πῶς δὲ θὰ ἴναι μακρὰ ἢ μέρα πού θ' ἀνακαλύψουμε ἔκθαμβοὶ πῶς τὴν κατέχουμε ἀληθινὰ, παράλληλα ἡ κριτικὴ μένει στάσιμη. Ἀκριβῶς γι αὐτὸ ὅλοι ὅσοι δημιουργοὺν κάτι πού ἀξίζει, δὲν ἀναγνωρίζουν σήμερα κριτικούς, δὲν ἔχουν τὴν ἐλάχιστη ἐκτίμηση στοὺς διαφόρους πού κρίνουν τὰ βιβλία τους στὰ περιοδικὰ ἢ ἐφημερίδες. Ὅλοι ὁμως ἀναγκάζονται νὰ στέλνουν τὰ βιβλία τους σ' αὐτὰ τὰ φύλλα στοὺς ἀνάξιους κὶ ἀνίκανους αὐτούς, γιὰ τὸ ἀλίμονο, εἶναι ὁ μόνος τρόπος ἔστω κὶ ἀπὸ ἀνάξιους νὰ γραφτῆ μιὰ γραμμούλα γιὰ τὸ ἔργο τους, πού, καλὴ ἢ κακὴ, θὰ τὸ κάνει γνωστὸ στὸ κοινό. Μοῦ ἔτυχε πολλὰς φορὲς νὰ στέλνω βιβλία σ' ἀνθρώπους πού κάθε ἄλλο παρὰ ἐκτιμῶσα μὰ ἢ ἀνάγκη, κύριοι, ἢ ἀνάγκη τῆς διαφήμισης τους, μ' ἔκανε νὰ

τοὺς τὰ στέλνω! Καὶ θὰ μοῦ ἐπιτρέψετε, ἀγαπητοὶ φίλοι, σᾶς τὸ ζητῶ γιὰ χάρι αὐτό, θὰ μ' ἐπιτρέψετε νὰ ἐπεχταθῶ γιὰ λίγο ἀκόμα, ν' ἀναφερθῶ σὲ κάτι πού ἔγραψε ὁ φίλος κ. Ἄγρας στίς ἴδιες τοῦτες σελίδες. Ὅτι τάχα ἀνακηρύχτηκε ἀπὸ πολλοὺς ὡς κριτικός. Εἶναι μιὰ πλάνη πού τὴν πιστεύει ὄχι ὁ κ. Ἄγρας μόνο παρὰ πολλοὶ . . . πολλοὶ . . . Ὅχι κ. Ἄγρα, συγγνώμη, μὰ φαντάζομαι πῶς κάνετε λάθος, μόνος σας βαλθήκατε νὰ «θεωρεῖτε» τὸν ἑαυτό σας κριτικὸ. Οἱ ἄλλοι, ὅσοι σᾶς ὠνόμαζαν ἔτσι, ὅσοι σᾶς ἔδιναν τὰ βιβλία τους νὰ τὰ κρίνετε (καὶ ξέρω ἀγαπητέ μου πῶς πολλοὶ . . . σᾶς κυνηγοῦσαν!) δὲν τὸ ἔκαναν γιὰ τὴν ἀναγνώριση γιὰ πνεῦμα κριτικὸ (σᾶς ἀναγνώριζαν γιὰ πλᾶσμα τοῦ ποιητοῦ ὅπως ὀρθὰ αὐτοχαρακτηρίζεστε) μὰ τί νὰ γίνῃ; Δουλεύατε σὲ περιοδικὸ λογοτεχνικὸ, τὸ περιοδικὸ αὐτὸ μιὰ ἐποχὴ στάθηκε τὸ μοναδικὸ πού ἔβγαινε καὶ . . . καὶ σᾶς κυνηγοῦσαν οἱ συγγραφεῖς, ὄχι γιὰ νὰ διαβάσουν βέβαια τὴν κρίση σας, παρὰ γιὰ νὰ γραφτῆ μιὰ σελίδα γύρω ἀπ τὸ ἔργο τους. Ἀπλὴ διαφήμιση δηλαδὴ κατάντησε νὰ ζητῆ ὁ Καλλιτέχνης ἀπὸ ὅλους ὅσους ἔχουν μιὰ θεσοῦλα στὰ περιοδικὰ κὶ ὄχι κριτικὴ ἀνάλυση καὶ δικαίωση. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὸν ἄλλον ἐκείνον ἀνθρώπο τοῦ ἴδιου περιοδικοῦ—αὐτὸν πού εἶχε ὁ φίλος μου κ. Μεντζέλος τὴν ἀτυχία νὰ . . . ξεχωρίσει μαζὶ μὲ τοὺς Θεοτοκᾶ-Καραντώνη—μὰ στὸν ἀποτυχημένον αὐτὸν οὔτε τὸ πλᾶμα τοῦ ποιητοῦ οὔτε τὸ πλᾶσμα τοῦ συγγραφέα οὔτε τίποτα ἀναγνωρίζει ἢ πλειονότητα τῶν μορφωμένων ἀθρώπων. Εἶναι ὁ ἀνίκανος, ὁ ἀποτυχημένος σὲ ὅλα!—Τελειώνοντας θὰ ἠθελα νὰ δικαιολογήσω ἓνα «σχεδὸν» πού ἐτόνισα στὴν ἀρχή, ὅταν ἔλεγα πῶς δὲν ξεχωρίζω στὸν ὀρίζοντα καμμιὰ λάμψη κριτικῆς προσωπικότητας. Τελευταῖα, τώρα εἶναι κάμποσος καιρὸς, ναι, κάτι ἀνακάλυψα τὴ λιγοστὴ ἐργασία τοῦ κ. Λ. Πηνιάτογλου ἐδῶ-ἐκεῖ.

Πρόκειται γιὰ ἓνα νέο πού ἡ ἐργασία του φανερῶνει ἀνθρώπο μὲ γερὴ μόρφωση, μὲ ἐξαιρετικὰ ἐφόδια κριτικοῦ πνεύματος, μὲ ἀντίληψη πλατεῖα, καὶ σπουδαία διορατικὴτητα, καὶ πού μὲ κάνει νὰ πιστεύω πῶς βρίσκομαι μπροστὰ σὲ μιὰ «ἐκ-

κολαπτομένη» κριτική προσωπικότητα. Ήταν φυσικά καιρός και η κριτική να δείξει πώς αναζωογονείται από τη νέα γενεά ἀφοῦ κι ἀπὸ τὴ νέα γενεά ξεπετάχτηκαν τὰ τελευταῖα χρόνια ἄνθρωποι πὺ μὲ τὸ ἔργο τους μᾶς κάνουν νὰ εἴμαστε βέβαιοι πὺς ἀνέτειλε μιὰ τέχνη καὶ στὴν Ἑλλάδα.

Ὁ κ. ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΙΑΒΡΗΣ

Πολὺ καλὰ κάνουν οἱ «Μ. Η.», πὺ συζητοῦνε γιὰ τὴν Κριτική· γιατί ἓνα περιοδικό, στὸν καιρὸ μας, πρέπει νὰ νοιάζεται πὺ πολὺ γιὰ τὴν κριτικὴ καὶ ὄχι γιὰ τὰ στιχουργηματάκια καὶ γιὰ τὰ πεζογραφήματάκια, πὺ τὸ ξέρουμε ἀπὸ τὰ πρὶν ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι τίποτα ἐξαιρετικὸ μέσα στὴν παρακμασμένη τὴν ἐποχὴ μας. Ἡ κριτικὴ, στὸ τέλος, εἶναι τὸ τελευταῖο πνευματικὸ μας καταφύγιο· πρέπει νὰ γνωρίσουμε τί γίνεται γύρω μας κι ἂν τὸ καταφέρουμε αὐτό, τότε μόνο θὰ μπορέσουμε καὶ νὰ αἰσθανθοῦμε τὸν καιρὸ μας καὶ νὰ ξαναϊόσουμε, ἀλλιῶς θὰ ἔχουμε λιγοῦρες ἔμμετρες καὶ πεζές, ἔσωτερικούς μονολόγους κι ἄλλες βλαβερὲς ὀμφαλοσκοπεῖες.

Ἐτοῦτος ὅμως ὁ κακογεννημένος ὁ νέος ἑλληνικὸς πολιτισμὸς, πὺ δὲν εἶδε μιὰ καλὴ μέρα, βέβαια δὲν ἔχει καὶ κριτικὴ, πὺ δὲν χρειάζεται μόνο ταλέντο παρὰ θέλει καὶ καλλιέργεια κι αὐτὸ εἶναι κάτι ἀδύνατο γιὰ τοὺς ἀσήμαντους πολιτισμούς.

Κριτικὴ λοιπὸν δὲν ἔχουμε· μονάχα ἓνας κριτικὸς βρίσκεται ἀνάμεσὸ μας, ὁ Φῶτος Πολίτης. Ἔχει σύστημα. Κρίνει. Ἔχει συνέπεια καὶ ξέρει τί θέλει. Τώρα φυσικὰ πῆρε τὸν κατήφορο καὶ τρικλίζει κάθε Παρασκευὴ στὴν «Πρωία», στοὺ πὺ μεθῦσι ἀπὸ τὸν πὺ ἀπελπιστικὸ ἰδεαλισμὸ. Ἀλλὰ ὁ ἰδεαλισμὸς αὐτὸς εἶναι ἄνθος τοῦ νέου ἑλληνικ. πολιτισμοῦ καὶ μιλάμε τώρα γι αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν πολιτισμὸν ἂν ἔχη κριτικὴ. Ὁ Φῶτος Πολίτης εἶναι ὁ μόνος πὺ ἀποφεύγει τὰ προσωπικά, γιατί πρὶν γράψει κριτικὲς ἔκανε τὸν καταστατικὸ χάρτη τῆς δουλειᾶς του. Τὸν λένε ἀρνητὴ κ' ἔχθρὸ τῆς νέας ἑλληνικῆς λογοτεχνίας. Μὰ καὶ ποιόνε νὰ ἐχτιμήση κανεῖς ἀπὸ τοὺς παλιούς; Ποιὸν ἐπιτρέπεται νὰ ἐχτιμήση; Μὰ πρό-

χειρα θυμάμαι ὅτι ἀπὸ τοὺς νέους, αὐτὸς ἀνύμνησε τὸν Κόντογλου, τὸ Μυριβήλη, τὸν Καστανάκη, τὸν Ἰωαννόπουλο. Ἐκείνους πὺ ἀξίζουν. Αὐτὸς ἔγραψε γιὰ τὴν Ἀλίκη λόγια θερμὰ κ' ἐπαίνους χρυσούς, πὺ δὲ θὰ τολμοῦσε νὰ τοὺς γράψῃ κι ὁ ὑποφαινόμενος, πὺ τόσο ἀπόλυτα καὶ μοναδικὰ πιστεύει στὴν ὑπέροχην ἠθικὴ προσωπικότητα, στὴ μεγάλη θεατρικὴ καὶ τὴ θιασικὴ ἀξία καὶ εἶναι βέβαιος πὺς ἂν γίνῃ τίποτα καινούργιο στὸ θέατρο μας, μόνο μὲ τὴν Ἀλίκη θὰ ἐκφρασθῇ. Ὅποιος δὲν ἀναγνωρίζει τὸ Φῶτο Πολίτη δείχνει πὺς εἶναι ἀποτυχημένος. Καὶ οἱ μεγάλες ἐπιτυχίες του σὲ ὠρμημένα ἔργα οἱ σκηνοθετικὲς, πηγάζουν ἀπὸ τὴν κριτικὴ του. Βέβαια μέσα στὸ ἔθνικὸ θέατρο γινήκανε μὲ τὴν ἀνοχή του ἢ μὲ τὴν ἐνοχί του πράγματα φοβερότατα, πὺ θὰ κλονίζανε τὸν καθένα τὴν ἐμπιστοσύνη, πὺ θὰ ἤθελε νὰ νὰ ἔχη τὸν Πολίτη. Ὅμως αὐτὴ τὴ στιγμή μιλάμε γιὰ κριτικὴ καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ κριτικὸς. Τὰ ἔργα ἀπὸ αὐτὸν περιμένουν—ἢ καλύτερα περιμένανε· τὸ ἔθνικὸ τὸν κατεβάζει στὴ συνείδηση τοῦ κοινῦ ὡς ἄνθρωπο πνευματικὸ, σχεδὸν τὸν ἐξαφανίζει—τὴ δικαίωσή τους καὶ τὴν καθιέρωσή τους.

Οἱ ἄλλοι δῆθεν «κριτικοὶ» δὲν εἶναι παρὰ γιὰ γέλια. Ἐγώπαθεια, ἀμάθεια καὶ ἱστορικὴ ἄγνοια γιὰ τὰ ζητήματα τῆς Λογοτεχνίας μας εἶναι τὰ ὄπλα τους. Γνωρίζω «κριτικούς» πὺ «κρίνουν» ἀνάλογα μὲ τὰ πὺ ἐξωκαλλιτεχνικά γεγονότα καὶ δὲ συχωρᾶνε ὄχι μόνο τοὺς καλλιτέχνες, πὺ ἔχουνε τσακωτὴ προσωπικά μαζί τους, παρὰ τοὺς ἐκδικοῦνται μανιάτικα καὶ στοὺς φίλους τοὺς. Ξέρω ἄλλους πὺ γράφουν γιὰ νὰ πεινέσουν καὶ ὁ κόσμος νομίζει ὅτι σκυλοβρίζουν. Ἄλλοι, ἰδίως κάτι δημοσιογραφάκια, κανονίζουν τὰ γραφόμενά τους μὲ τὰ πὺ ἀφάνταστα κριτήρια, τὸν χυδαῖον ἔρωτα τῆς γκαρσονιέρας, ὅταν πρόκειται γιὰ θέατρο κλπ. κλπ. Γιὰ παρατηρεῖστε, παρακαλῶ τίς ἐφημερίδες τῆς Ἀθῆνας· ποιούς ἔχουνε κριτικούς; . . . Ποιούς; . . . Δὲν ὑπάρχει πόθος γιὰ κριτικὴ στὴν Ἑλλάδα. Ὅλο καὶ νεφελώματα.

Ἡ κριτικὴ θὰ πάρῃ ἀπίνω της στὸν τόπο μας, ὅταν ὁ πολιτισμὸς μας τύχει καὶ προοδέψῃ. Ὡς τότε θὰ βρίσκεται

στά χάλια πού ἔχει. Καί ὅμως εἶχε καί ἡ νέα ἑλλην. κριτική τὴν ἀκμὴ της, γιατί γενικά ἦταν ἡ ἐποχὴ προοδευτικὴ στὸν καιρὸ τοῦ Πολυλά καὶ τοῦ Ροῖδη ἕως τὰ πρῶτα χρόνια τοῦ Ξενοπούλου, πού ἔγραφε κ' ἐκεῖνος κριτικὲς πού κάνουνε σήμε-
ρα κατάπληξη γιὰ τὴν ἀξία τους. Καί τὸ θέατρο κατὰ τὰ 1890-95 εἶχε κριτικούς (Α. Πετσάλης π. χ.) ὄχι σπουδαίους ὄχι μεγαλοφυεῖς, ἀλλὰ κριτικούς, σοβαροὺς, ὀδηγητὲς καὶ ὄχι προχειρολόγους ἔχθροὺς τῆς μελέτης συστηματικούς...

• Ο κ. ΓΕΩΡΓ. ΔΕΛΙΟΣ

Ἡ τόσο σύντομη ἐθνικὴ ζωὴ, σ' ἓνα μικρὸ τόπο σὰν τὸ δικό μας, φυσικὸ ἦταν νὰ ἔχη μιὰ σημαντικὴ ἐπίδραση στὴ συγκινημένη ἀπὸ τὴν ἔννοια τῆς ἐλευθερίας σκέψη. Καί πῶς γενικά σ' ἓναν τόπο μὲ μικρὴ παραδοσὴ στὸ κεφάλαιο τῆς λογοτεχνίας, δὲν πρέπει νὰ φαίνεται παράξενο, ἂν σὲ μιὰ στιγμὴ ἀναψιλαφισμοῦ τοῦ πνευματικοῦ μας περιεχομένου, καταλήγουμε σὲ ἀνάλογες διαπιστώσεις. Θεωρῶ μάλιστα λοιπὸν εἰδικὰ στὴν περίπτωσιν αὐτὴ, νὰ μεταφέρω τὴν κάθε ἐκδήλωσίν μας στὸ ἐπίπεδο τῶν ἐξισωμένων ἀξιών, γιὰ νὰ ζητήσω μὲ τὴ σύγκριση, τὸ μέτρο μιᾶς θετικῆς καὶ ἰσφαλτῆς ἐκτίμησιν τῆς ἀντικειμενικῆς ἀλήθειας, — μιὰ ἀρχὴ αὐτὴ, πού θὰ ἦταν ἐπιβεβλημένη σὲ κάθε ἄλλη περίπτωσιν, ὅταν πραγματικὰ θέλουμε νὰ μὴν ὑπολογίζουμε μονάχα στὴν προσφορὰ πού παρέχει ἡ ἐπαφὴ μας μὲ τὴ στενὴ τοπικὴ πραγματικότητα.

Μὲ ὅ,τι κυρίως ἀσχολήθηκα ὡς τὰ τώρα ἡ ἑλληνικὴ σκέψη ἦταν τὸ γλωσσικὸ ζήτημα. Ἡ κριτικὴ βρέθηκε ὑποχρεωμένη νὰ λάβῃ ἐνεργὸ μέρος καὶ φυσικὰ νὰ περιορίσῃ τὴν ἀκτίνα τῆς δράσεώς της στὸ σπουδαῖο βέβαια, ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς σκοπιμότητος, μὰ περιορισμένης ἀξίας, ἢ ὅπως χαρακτηρίσθηκε, «ἐθνικὸ», αὐτὸ ζήτημα. Καί κεῖνο πού πέτυχε πρέπει νὰ θεωρηθῇ σὰν πολὺ σημαντικό. Ἐπειτα τόσο ἡ λογοτεχνία ὅσο καὶ ἡ κριτικὴ, σὰ δημιουργικοὶ παράγοντες μὲ ἀπόλυτα ἴσες ἀναλογίας, ἦταν ἀπαραίτητο νὰ περάσουν ἀπὸ ὠρισμένα προκαταρκτικὰ στάδια, νὰ ξεκαθαρίσουν τὸ ἔδαφος ἀπὸ ἀμφίβολες κ' ἐφήμερες ἀξίες, νὰ διαλύσουν τὴν ἀχλὺ πού ὑπῆρχε στὸν πνευματικὸ μας ὄριζοντα, γιὰ νὰ ἔχουν ἔτσι

τὴν ἄνεση νὰ κυττάξουν ἐλεύθερα, πῶς πλατιά, μὲ τὴν οἰκου-
μενικότητα καὶ τὸν ἀνώτερο τόνο πού θέτει σὰ βασικὰ ἐρεί-
σματα τῆς ἐργασίας του ὁ σύγχρονος σκεπτόμενος ἄνθρωπος.
Καί ἴσως σήμερα αὐτὴ νὰ εἶναι ἡ ἀποστολὴ τῆς νεοελληνι-
κῆς κριτικῆς. Γεγονὸς ὅμως εἶναι ὅτι μὲ τὴν ἔννοια πού ἔχουν
οἱ γραμμὲς αὐτές, λείπει ἀκόμα ἀπὸ τὸν τόπο μας ἡ κριτικὴ
μὲ τὴς ἀξιώσεις ἐνὸς εὐρύτερου σεβασμοῦ, μὲ τὴν ὀριμότητα
τοῦ οἰκουμενικοῦ ἀντικρύσματος, ἡ κριτικὴ μὲ τὴν ἀνώτερη
δημιουργικὴν ἱκανότητα.

Ὅ,τι μένει τώρα νὰ ποῦμε, εἶναι ὅτι ἡ κριτικὴ βρίσκεται
σὲ μιὰν ἰσορροπία καὶ σὲ μιὰν ἀναλογία μὲ τὸ μικρὸν αὐτὸν
τόπο. Ὅταν οἱ καθηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου μένουν κλει-
σμένοι στὴν αἴθουσα τῆς παραδόσεως ἢ τῆς βιβλιοθήκης των,
ἢ ὅταν ἐκεῖνοι πού πιστεύω πὸς ὑπάρχουν γύρω μας, καὶ πού
εἶναι σὲ θέση νὰ κρίνουν τοῦλάχιστον ὅ,τι ὑπάρχει, ἢ νὰ θε-
λήσουν ν' ἀνοίξουν καινούργιους δρόμους, νὰ σταθοῦν ὀδη-
γοὶ μιᾶς γενεᾶς, παρουσιάζονται προκατειλημμένοι, δυσπιστοῦν
ἀπόλυτα, καὶ κινοῦνται μέσα σ' ἓνα στενὸ πλαίσιο χιλιοειπω-
μένων δοξασιῶν, σὲ ποιὸς ἄλλους μπορεῖ νὰ ὑπολογίση κα-
νεῖς; Σὲ μιὰν ἀσήμαντη μειοψηφία νέων ἀνθρώπων πού κι-
νοῦνται στὸ βάθος αὐτῆς τῆς προκατάληψης, τῆς ἀρνήσεως
καὶ τοῦ μισοεισμοῦ. . . Κ' ἐκεῖνο πού ἡ μερίδα αὐτὴ τῶν
νέων ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ καὶ πού περισσότερο ὑπολογίζεται εἶναι
μαζὶ μὲ τὴς τίμιες προθέσεις της καὶ μιὰ προσωπικὴ ἐργασία

Ὅμως, ἄς μὴ βιασθοῦμε μὲ τὴ σύντομην αὐτὴν ἀπάντη-
ση νὰ βγάλουμε συμπεράσματα ἀπὸ ἓνα θέμα τόσο πλατὺ.
Τοῦτο μονάχα θὰ ἠθέλα νὰ σημειώσω ὅτι σὲ κανέναν τόπο
ποτὲ ἡ κριτικὴ δὲ στάθηκε ἀπόλυτα δίκαιη καὶ ἀσφαλτῆ. Με-
ταφέρω ἐδῶ τὴς χαρακτηριστικῆς γραμμῆς ἀπὸ ἓνα ἀρθρο τοῦ
Henri Peyre, δημοσιευμένο στὴ Nouvelle Revue Française.
«Δὲν ἔγινε θαρρῶ στὴν κριτικὴ τοῦ αἰῶνα μας πλάνη πῶς
χονδροειδῆς καὶ πῶς ἄδικη ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀκατανοησία τῶν
δημοσιογράφων καὶ τῶν πανεπιστημιακῶν κύκλων ἀπέναντι
τοῦ Κλωντέλ. Εἶναι σὰ νὰ παραγνώρισαν τὴν ἀληθινὴ φύσιν
τοῦ «ἀναλύστ», αὐτοῦ τοῦ ὑπομονητικοῦ σχολιαστοῦ, αὐτῆς τῆς
ρωμαλέας καὶ μεθοδικῆς διάνοις πού στέκει στὴν πρώτη

γραμμὴ τῆς σημερινῆς ἐποχῆς».

Πῶς λοιπὸν νὰ μὴν ἀναγνωρίσῃ κανεὶς τὶς πλάνες καὶ τὰ σφάλματα ποὺ βέβαια κάθε τόσο σημειώνει ἡ κριτικὴ στὸν τόπο μας. Καὶ περὶ ἀπὸ τὶς μικρολογικὰς διαπιστώσεις, ἐκεῖνο ποὺ δὲ ἤθελα ἀκόμα νὰ προσθέσω εἶναι ὅτι χρειάζεται νὰ προηγηθῆ μιὰ δημιουργικὴ λογοτεχνικὴ ἐργασία, μέσα στὶς σύγχρονες κατευθύνσεις, ἀπὸ κάθε πλευρὰ, καὶ εἰδικώτερα ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν κριτικῶν. Γιατί—δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ τὸ ποῦμε—σὲ κανένα μέρος ἡ κριτικὴ δὲ θεωρεῖται καταφύγιον ἀλλὰ μιὰ λειτουργία παράλληλη μὲ τὴ λογοτεχνία, ποὺ πάει νὰ δικαιολογήσῃ τὴ θέση της σὰ δημιουργικοῦ παράγοντα.

ἜΟ Ν. ΚΟΥΛΗΣ ΑΛΕΠΗΣ

Ἄς μοῦ ἐπιτρέψουν οἱ ἀγαπητὲς «Μακεδονικὲς Ἡμέρες» νὰ παρατηρήσω πρῶτα πρῶτα πὼς ἡ ἔρευνα ποὺ ἀνοίγουν γύρω ἀπὸ τὴ θέση τῆς Κριτικῆς στὴν Ἑλλάδα (ἀλλὰ ποιᾶς κριτικῆς; γιατί γιὰ νὰ μιλοῦμε γιὰ τὴ θέση της προϋποτίθεται πὼς ἔχουμε βρεθῆ σύμφωνοι γιὰ τὴν ὑπαρξὴ της) κατὰ τὴ γνώμη μου δὲν πρόκειται νὰ ἔχῃ σοβαρὸ ἀποτέλεσμα.

Αὐτὸ ὄχι βέβαια γιατί τὸ θέμα εἶναι ἀπὸ κείνα ποὺ δὲν παρουσιάζουν μεγάλον ἐνδιαφέρον, οὔτε γιατί δὲ θὰ μπορούσαν νὰ βγοῦν συμπεράσματα χρήσιμα γιὰ τὴ δημιουργία καὶ στὸν τόπο μας σιγὰ σιγὰ καὶ τῆς «κατευθυντριάς» ἀκόμα, κατὰ τὸ φίλον μου Ν. Τερζάκη, κριτικῆς, ἀλλὰ γιατί φοβᾶμαι πὼς δὲ θὰ κάναμε ἄλλο ἀπὸ τὸ νὰ διαπιστώσουμε τὴν κακὴ «θέση» τῆς κριτικῆς—ἄς τὴ λέμε ἔτσι γιὰ νὰ μπορούμε ἐπὶ τέλους νὰ συνεννοηθοῦμε—χωρὶς ὅμως καὶ νὰ λαβαίνομε καμμιά φροντίδα γιὰ τὴν καλύτερη ψὴ της.

Δυὸ εἶναι κατὰ τὴ γνώμη μου οἱ σπουδαιότεροι λόγοι τῆς κακῆς «θέσης ἢ τῆς ἀνυπαρξίας» της,—ἂν προτιμᾶτε τὸν ὄρο. α) Ἡ δίχως ταῖρι της ἀγραμματῶσύνῃ ποὺ μᾶς δέρνει—γιατί μὴν ξεχνᾶτε πὼς ἀπὸ μᾶς τοὺς ἴδιους βγαίνουν οἱ «κριτικοὶ» καὶ β) ἡ ἔλλειψη πραγματικὰ καλλιτεχνικοῦ ἐγὼ μέσα μας, συνείδησης χωρὶς μικρότητες καὶ συμφεροντολογικοὺς συμβιβασμούς, ἀσυμβίβαστους πάντα μὲ τὴν ἱερότητα τῆς Τέχνης—ἢ ἀπλούστερα λεγόμενῃ εὐλικρίνεια.

Δυστυχῶς ἢ τελευταία εἶναι, μᾶλλον, προτέρημα ὄχι ἐπι-

κτητο κ' ἢ θεραπεία τῆς νόσου ἀπ' αὐτὴ τὴν πλευρὰ ὄχι καὶ τόσο εὐκόλῃ.

Καὶ ἀρχίζουν ἔτσι, φίλοι μου τῆς Σαλονίκης, ὅλες ἐκεῖνες οἱ κακοαντιγραμμένες δῆθεν «θεωρίες» τῆς σκηπτύχου κριτικῆς, οἱ ἑλληναγαλλιστὶ γραμμένες συμβουλὲς καὶ παραινέσεις, οἱ χοντροειδέστατες ἀνοησίες.

Κάποτε καὶ μιὰ καταφανέστατα προσπονητὴ ἀπροσωποληψία, ἢ δισταχτικότητα, τὰ μισόλογα.

Κι ἀλήθεια οἱ ἀξιολύπητοι αὐτοὶ ἄνθρωποι ἐμφανίζουν ὄχι σπάνια καὶ μιὰ τόσο ἐπιδέξια ἐρευρητικότητα στὸν ἐκφραστικὸν τρόπον τους, ποῦ, μὰ τὸ Θεό, μπορεῖς συχνὰ καὶ νὰ γελαστῆς γιὰ τὶς διαθέσεις τους. Προκειμένου λ. χ. περὶ ἐπαίνου ποὺ δὲ θὰ μπορούσαν ν' ἀποφύγουν ἢ νὰ μετατρέψουν σὲ λίβελλο—κάποιοι ἔχουν καὶ τὸ θάρρος αὐτὸ—δίχως νὰ γελοιοποιηθοῦν, ἀποφεύγεται συστηματικὴ ἢ χρησιμοποίηση γιὰ τὸ ἀναμφισβήτητον καλὸν ἔργον τοῦ ἐπιρρήματος «πολύ», προτιμᾶται τὸ «ἀρκετὰ» ἢ τὸ «ὄχι κι ἄσχημο». Ἔτσι καὶ ὁ «κριτικὸς» δὲν παρουσιάζεται ἐνθουσιώδης, ἔχουν βλέπετε ἀκούσει ὅτι ἐνθουσιασμὸς κάποτε σημαίνει καὶ ἐπιπολαιότητα, καὶ ὁ συγγραφέας ἢ ὁ ποιητὴς δὲν ἀφίνεται ὅπως λέμε «νὰ τὸ πάρῃ ἀπάνω του». Σὰ νὰ πρόκειται ὁ συγγραφέας ἢ ὁ ποιητὴς, ὁ «μοναχικὸς» αὐτὸς ἄνθρωπος ποὺ ζεῖ μὲ τοὺς καημοὺς καὶ τὰ ὄνειρά του νὰ ζεστάνῃ ἢ νὰ ψυχράνῃ τὴν καρδίαν του μὲ τὶς φλυαρίαις τους.

Κάποτε—καὶ δὲν ἐξετάζω ἂν αὐτὸ προέρχεται ἀπὸ στενότητα ἢ ἀποτυχία—βρισκόμαστε μπρὸς σὲ μιὰ καθαρὴ ἐμπόθεια, ἂν μπορούσε ἢ τελευταία νὰ ἴναι ποτὲ καθαρὴ.

Δυὸ περιστατικὰ μᾶς τὸ βεβαιώνουν.

Ἔτιχῃ σ' ἐμένα σὲ περασμένα χρόνια νὰ ἴμαι μπροστὰ ὅταν σὲ κάποιον γραφεῖο περιοδικοῦ, φίλος ποιητὴς ἔδωκε στὸ διευθυντὴν του ποὺ ἦταν μαζί καὶ «κριτικὸς» ἓνα τραγοῦδι του γιὰ νὰ δημοσιευθῆ. Ὁ «κριτικὸς» ἀφοῦ τὸ διάβασε—μὰ τὸ Θεὸ θὰ σᾶς ἔλεγα πὼς λίγες φορὲς εἶδα ἄνθρωπον τῶν γραμμάτων νὰ ἐνθουσιάζεται ἔτσι—δὲν ἐδίσταξε νὰ φωνάξῃ κυττάζοντας κ' ἐμένα: Αὐτὴ εἶναι ἀληθινὴ Τέχνη.

Γιὰ τὸ τραγοῦδι αὐτὸ ὁ ποιητὴς—εἶχε ὅπως ἔμαθα κάτι μεσολαβήσει μεταξὺ τους—ἐδέχθη ὕστερ' ἀπὸ λίγες ἡμέρες, μαζί μὲ τὴ δημοσίευση στίχων μόνο τοῦ τραγουδιοῦ, σωστὸ ὑβρεολόγιο ἐκ μέρους τοῦ «κριτικοῦ», μὲ τὴν ξεχωριστὴ παρατήρηση πὼς ὅ,τι τοῦ ἔλλειπε ἀκριβῶς ἦταν πὼς ἡ ποίησίν του δὲν ἦταν ἀληθινή.

Λοιπὸν ;

Ἄλλος, μὲ τὴ σειρά του, ὅταν κάποτε σὲ μιὰ συντροφιὰ ρωτήθηκε γιὰ κάποιον τοῦ ἐνυπόγραφο ἐπαινετικὸ σημεῖωμα γιὰ ἔργο περισσότερο ἀπὸ ἀνάξιο, ἂν πιστεῦε ὅσα ἔγραψε, μπόρεσε ν' ἀπαντήσῃ:—Ἦταν ἀπαραίτητο νὰ τὸ πιστεύω;

Λοιπὸν ;

Λοιπὸν ἐγὼ ὕστερ' ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀπόκριση δὲ θά'χα τίποτα νὰ προσθέσω.

Παρακαλῶ μόνο τίς «Μακεδονικὲς Ἡμέρες» νὰ μὴ θεωρήσουν κατάχρηση τῆς φιλοξενίας των ἂν βάλω ἐδῶ τοὺς παρακάτω στίχους τοῦ Σωτήρη Σκίπη πού μοῦρχονται στὸ νοῦ, ἐπίσης ἀποκαλυπτικούς τοῦ φθόνου πού γεννιέται κάποτε στίς «καλλιτεχνικὲς» μας ψυχές. «—Ἐσὺ σὲ κάποιους στίχους μου πᾶχυσες θερμὸ δάκρυ—μπροστά μου, καὶ κριτήριο τους πῆρα τὸ δεῖγμ' αὐτὸ—σάν σ' ἄφηκα, γυρίζοντας μὲ τοῦ ματιοῦ τὴν ἄκρη—εἶδα ἄξαφνα τὸ γέλιο σου τὸ πιὸ σαρκαστικό.

Ὅμως τί νοιάζει; Ἐγὼ κρατῶ, δέσει κ' ἐσὺ τοῦ πόνου—κ' ἠθοποιεῖ τῆς κωμωδίας πού παίζομε στὴ ζωῆ,—τὸ αὐθόρμητό σου κίνημα καὶ τὸ σημεῖο τοῦ φθόνου—πετῶ σάν ἀπὸ κύπελλο τὸ περιττὸ κρασί.

Ἄς κάνουμε κ' ἐμεῖς τὸ ἴδιο, ὥσπου ν' ἀποχτήσουμε μιὰ ὑποφερτὴ τέλος πάντων κριτικὴ.

Ο κ. ΣΩΤΗΣ ΧΟΝΔΡΟΠΟΥΛΟΣ

Μὲ ρωτᾶτε γιὰ τὴ θέση τῆς κριτικῆς στὴν Ἑλλάδα. Τὸ ἐρώτημά σας εἶναι πολὺ πλατὺ γιὰ νὰ μπορέση κανεὶς νὰ τὸ ἐξονυχίσῃ μέσα στὸν περιορισμένον χώρον ἐνὸς περιοδικοῦ, ἀλλὰ ἀκόμη, τὸ ἐρώτημά σας ἐπειδὴ δὲν περιέχει ἄλλες ἐξηγήσεις ἴσως συναντήσῃ τυχὸν παρεξηγήσεις...

Γενικὰ ἡ θέση τῆς κριτικῆς σήμερα σ' ὅλο τὸν κόσμον ἔχει

πολὺ μεγάλα καθήκοντα. Ἡ ἐποχὴ μας περνάει μιὰν ἀνιστόρικη κρίση—κρίση πολιτικὴ, πνευματικὴ, ἠθικὴ καὶ οικονομικὴ πού προαγγέλλει κάτι καινούργιο κ' ἴσως κάτι μεγάλο γιὰ τὸν πολιτισμὸ μας.

Σὲ τέτοιες ἐποχὲς κ' ὁ ρόλος τῆς κριτικῆς εἶναι τεράστιος. Ὅφείλει νάχη δλάνοιχτα τὰ μάτια τῆς μπροστὰ στίς νέες τάσεις πού ἐμφανίζονται γιὰ νὰ φυλλορροήσουν τὴν ἄλλη μέρα, ὀφείλει νὰ σφυγμομετρήσῃ τίς τάσεις αὐτὲς κατὰ πόσον εἶναι πρόδρομες νέων μορφῶν ζωῆς πού θὰ ἐπικρατήσουν αὔριο ἢ ἂν αὐτὲς ἀποτελοῦν στοιχεῖα πού δὲν πρόκειται νὰ διαμορφώσουν ὕλικὸ ὄσο, γὰ νὰ ἀνοικοδομηθῇ ἡ αὐριανὴ τέχνη. Πρέπει, καθὼς νομίζω, ἡ κριτικὴ νὰ εἶναι προσεκτικὴ γιὰ κάθε νέα ἐργασία ἀφοῦ σήμερα πού ἔσπασαν ἡ παλιὰς ἀξίες κανένας σταθερὸς δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ.

Παράλληλα στὴ διεθνῆ κριτικὴ στέκει κ' ὁ ρόλος τῆς Ἑλληνικῆς κριτικῆς. Διπλᾶ εἶναι τὰ καθήκοντα τῆς, διπλῆ ἢ προσοχὴ τῆς. Ἡ χώρα μας περνάει κ' αὐτὴ τὴ μεταβατικὴ περίοδο. Πρὶν νὰ προλάβῃ νὰ σταθεροποιήσῃ μορφὲς ζωντανές πού θ' ἀποτελοῦσαν τὴν προέκταση καὶ τίς βάσεις τοῦ πολιτισμοῦ τῆς, ἦρθε ἡ παγκόσμια καταγίδα νὰ τὴν κἀνῃ νὰ σταθῇ δισταχτικὴ καὶ φοβισμένη μπροστὰ στὴ ζωὴ καὶ στὴν τέχνη.

Ἡ κριτικὴ θὰ δείξῃ τὴν πραγματικὴ τῆς ἀξία στὴν Ἑλλάδα, ἂν ἐνωτισθῇ τὰ μεγάλα προβλήματα τῆς ἐποχῆς μας καὶ στὴν καθοδήγησίν τῆς δὲν περιορίζεται στὴν ἀπομνημόνευση στείρων κανόνων τοῦ παρελθόντος ἂν μπορέσῃ, φωτισμένα καὶ δίχως ἀκόμα ἀνώφελους φανατισμοὺς καὶ δογματισμοὺς νὰ ἰδῇ στὸ βάθος τοῦ μέλλοντος ἐν συνδυασμῶ μὲ τὰ διδάγματα τοῦ παρελθόντος.

ΣΗΜ. Στὸ τεῦχος αὐτὸ συνεχίζεται ἡ δημοσίευση τῶν ἀπαντήσεων πού λάβαμε γιὰ τὴ θέση τῆς κριτικῆς στὴν Ἑλλάδα. Ἡ ἐρευνα θὰ ἐξακλουθῆσῃ. Ὁ καθένας μπορεῖ νὰ ἐξετάσῃ τὸ ζήτημα ὅπως θέλει. Οἱ ἀπαντήσεις ἀντιπροσωπεύουν ἀποκλειστικὰ τὴ γνώμη τοῦ γράφοντος. Τὸ περιοδικὸ θὰ εἴθελε νὰ ἀκουσθοῦν ὅσο τὸ δυνατό περισσότερες ἀπόψεις.

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Ἄγγελος Καστανάκη-Βαλιάδη. «Τὸ πέρασμά μας».

Ἄμα διαβίσει κινεῖς προσεκτικὰ τὸ στοχαστικὸ αὐτὸ βιβλιαράκι καὶ ξαναδιαβίσει τὶς τρεῖς πρῶτες σελίδες, ξεχωρίζει εὐκόλα τὴν κλειδα πού τοῦ ἀνοίγει τὰ μυστικά τοῦ βιβλίου, τὸ μῦθο ἀπάνω στὸν ὅποιον οἰκοδόμησε τὴ σκέψη του ὁ τεχνίτης.

Ὁ τίτλος κιόλας τοῦ βιβλίου μοῖ γεννάει μίαν εἰκόνα, βλέπω τὴ συγγραφέα ἀποτραβηγμένη στὴν ἄκρη ἐνὸς γεφυριοῦ, ἄς ποῦμε ἐνὸς ἀπὸ τὰ χαριτωμένα γεφύρια τοῦ Σηκουάνα, ἀφοῦ τὸ βιβλίο γράφτηκε στὸ Παρίσι, νὰ κυτάξῃ τοὺς διαβάτες, πλῆθος διαβάτες, δλόκληρη τὴ γενεά μας, νὰ περνᾷ ἀπὸ τὴ μιὰν ὄχθι στὴν ἄλλη, καὶ ν' ἀναρωτιέται: τί φέρνουνε μέσα τους αὐτοὶ οἱ διαβάτες, τί ἴχνη θὰ ἀφήσῃ τὸ διάβα τους; Καὶ μέσα τους βρίσκει τὴν «ἀτέλειωτη ἐφηβεία, ὀδυνηρὰ ἀτέλειωτη». Οἱ ἄνθρωποι τῆς γενεᾶς μας δὲν κατώρθωσαν νὰ λυτρωθοῦν «ἀπὸ τὰ φάσματα τοῦ ἑαυτοῦ των». Μέσα τους βασιλεύει ἡ μοναξιά, ἡ ἐρήμωση, τὸ ἄδειο, ὁ «ρωμαντισμὸς τῶν λογικῶν» ὅπως πολὺ ἐπιτυχημένα ὀνομάζει τὴν πληγὴ πού τοὺς δέρνει... Ὅχι ὁ ρωμαντισμὸς τῶν παλαιῶν πού ἠθέλε τὸ ἄτομο κέντρο τοῦ σύμπαντος, πού ζητοῦσε ἀπὸ τὸ ἐγὼ νὰ ἀπορροφήσῃ μέσα του τὸ πᾶν, ἢ νὰ χυθῇ μέσα στὸ σύμπαν σὲ μιὰν αὐτοκατάλυση, ἀλλὰ ἓνας συχαμερὸς ρωμαντισμὸς πού, ὀπλισμένος μὲ τὴ λογικὴ, τὴν ἀντικειμενικὴ, ὅπως τὴ θαρρεῖ, ἀναλύει καὶ κομματιάζει τὰ πάντα γύρω του, γυρεῖ τὰ γιατί καὶ τὰ διότι, ἀπλώνει τὰ δίκτυα μιᾶς ἀλύγιστης, ὅπως τὴ νομίζει, αἰτιοκρατίας, ἀκοίμητος Ἄργος συντροφεύει τὸν ἄνθρωπο σ' ὅλες τὶς στιγμὲς τῆς ζωῆς του, παντοῦ θέλει ν' ἀφήσῃ τὴ σφραγίδα της, τὸ συλλογιστικὸ σχῆμα, τέλος κάνει ἀπὸ τὴ ζωὴ ἓνα θέμα στενὰ λογικῆς διερεῦνησης. Ἔτσι μὲ τιμονιέρη τὸ «θετικὸ νοῦ» κατωρθώσαμε νὰ ἀρμενίζουμε σὲ θάλασσε στεῖρας μοναξιάς.

Μὰ ὁ παρατηρητὴς πού στέκεται στὴν ἄκρη τοῦ γεφυριοῦ εἶναι κ' ὁ ἴδιος διαβάτης τῆς γενεᾶς μας. Φαίνεται μάλιστα πὼς ἡ κ. Καστανάκη—Βαλιάδη στὸν ἑαυτὸ της ἀνακάλυψε πρῶτα τὴ σιγνὴ τραγωδία στὴν ὁποία μᾶς ὀδηγᾷ ἡ πανοπλία τοῦ θετικοῦ νοῦ. Ἐπειτα τὴν εἶδε καὶ στοὺς ἄλλους, καὶ σὲ ὅλα τὰ πεδία τῆς ζωῆς, στὴν οἰκογένεια καὶ στὸ γραφεῖο, στὸν ἀστὸ καὶ στὸν ἐργάτη, στὸ ἄτομο καὶ στὸν ἄνθρωπο, στὸν ἄντρα καὶ στὴ γυναῖκα. Ἔτσι ἡ σκέψη της καὶ οἱ ἀνησυχίες της παίρνουν μιὰ περιεκτικὴ ἔκφραση, πού τοὺς δίνει τὸ χρῶμα ἐνὸς φιλοσοφημένου *essai*, χωρὶς νὰ χάνουν τὸ ἀτομικὸ χρῶμα μὲ τὸ ὅποιο στολίζει ἡ ψυχὴ μας ὅ,τι πηγάζει ἀπὸ τὴ βαθειὰ ἀτομικὴ μας πείρα.

Ποιὰ εἶναι ὁμως ἡ τραγωδία στὴν ὁποία μᾶς ὀδηγᾷ ὁ θετικὸς νοῦς; Δὲν μποροῦμε ν' ἀρνηθοῦμε πὼς ἐδῶ καὶ πενήντα χρόνια, ἄς ποῦ-

με, ὁ πολιτισμὸς μας πῆρε τὸ χαρακτῆρα ἐνὸς πολιτισμοῦ ρεαλιστικῶν πραγματοποιήσεων καὶ πραγματιστικῶν ἐπιδιώξεων.—Τὸ μάτι μας, εἴτε στὴ θεωρία, εἴτε στὴν πράξη, ἀκόμη καὶ στὴν περιοχὴ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ καλοῦ, στράφηκε ἀνεπιφύλακτα στὴν ἐκτίμησιν καὶ τὴ διάταξιν τῶν ἀντικειμενικῶν ὄρων.—Στὴ θεωρία τὸ κακὸ δὲ φαίνεται,—ἀφοῦ κιόλας ἡ ἐπιστήμη κατ' ἀνάγκην αὐτὸ τὸ δρόμο πρέπει νὰ τραβᾷ καὶ μόνο στὸ φιλοσοφικὸ στοχασμὸ ἐπιτρέπεται νὰ τὸν ξεπερνᾷ γιὰ νὰ δείχνῃ τὰ τρωτά του καὶ μαζὶ καὶ τὴν πραγματικὴ του ἀξία—μὰ στὴν πράξη; Ὅταν πίσω ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸ ἄτομο βλέπουμε μόνο τὸν πολίτη ἢ, ἀκόμη χειρότερα, τὴν κοινωνικὴ μονάδα; Ὅταν μᾶς ἐνδιαφέρει μόνο τὸ περίγραμμά καὶ ἀδιαφοροῦμε γιὰ τὸ περιεχόμενον; Ὅταν γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε ἀντικειμενικοὺς ὄρους σχηματικοῦμε τὸ ἀντικείμενον; Τότε καταδικάζουμε τὸ ὑποκείμενον στὴ μοναξιά «ποτέ μόνοι, μὰ πάντα ἐγκαταλειμμένοι. Δὲν ἀκουμπᾶμε σὲ ψυχές, μὰ στὶς πλάτες τῶν ἄλλονων, τῶν ἄγνωστών μας». (σελ. 15).

Τὸ παραγκωνισμένον ὑποκείμενον ἐπαναστατεῖ, ζητᾷ τὰ δικαιώματά του, θέλει τὰ προβλήματα πού τὸ ἀφοροῦν νὰ μὴν τὰ βλέπουμε ἐξωτερικὰ ὅπως γίνεται μὲ τὰ γεωμετρικὰ σχήματα, ἀλλὰ νὰ τὰ ζοῦμε. Ἀπὸ αὐτὴ τὴ συμβίωση θὰ ὀδηγηθοῦμε πρὸς τὴ λύση· θὰ περάσωμε ἀπὸ τὴ «λογικὴ» μορφή τῶν προβλημάτων στὴν ὀλοκληρωτικὴ τους ἀντιμετώπιση.—Σ' αὐτὴ τὴν ἐπανάστασιν βρισκόμαστε τώρα, ἐδῶ καὶ κάμ ποσα χρόνια, ἐχθροὶ τοῦ «θετικοῦ νοῦ».

Πολλοὶ προοδευτικοί, ὅπως τοὺς ἀρέσει νὰ ὀνομάζονται, κοινωνιολόγοι, θὰ ποῦν πὼς ἡ κ. Καστ Βαλιάδη λύγισε, νικήθηκε στὸ δρόμο τῆς *rationalisation*, ὅτι ἔχει ρωμαντικὰ ὑπολείμματα κλπ. Ἀντίθετα πρὸς πρῶτοπόρος συγγραφεὺς λυτρώθηκε ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς στενῆς λογικῆς, στὴ θεωρία, ἀπὸ τὸν ἀλύγιστο «κοινωνισμὸ», στὴν πράξιν.—Πέρα ἀπὸ αὐτὰ τὰ δύο, ζητᾷ τὸν ἄνθρωπο, πού εἶναι δημιουργὸς τους.—Μόνο πού σὲ ὀρισμένα σημεῖα δείχνει πὼς ἡ λύτρωσί της τῆς φέρνει κάποια νοσταλγία τοῦ «βιολογικοῦ», τοῦ «προλογικοῦ». Μὰ πίσω δὲν μποροῦμε νὰ πᾶμε. Ὅταν παύωμε ν' ἀμασσε σκλάβοι τῆς λογικῆς καὶ γινόμαστε κύριοι της, περνοῦμε σὲ μιὰ, ἄς τὴν ποῦμε «μεταλογικὴ» περιόδο. Ἐχομε κερδίσει τὸν ἑαυτὸ μας καὶ μὲ τὴν ψυχὴ μεστωμένη θὰ δοῦμε δημιουργικὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο μας ὅπως ὁ καλλιτέχνης ἀφοῦ ἔμαθε πρῶτα τὴν τεχνικὴ τῆς τέχνης του, χωρὶς νὰ πάψῃ σ' ὄλο αὐτὸ τὸ διάστημα νὰ πιστεῖ καὶ νὰ θυμᾷται πὼς εἶναι καλλιτέχνης, σπάζει τὰ δεσμὰ τῆς τεχνικῆς αὐτῆς καὶ χύνεται στὴ δημιουργία. Ὅ,τι μαθαίνουμε πρέπει κάποτε νὰ τὸ ξεμάθουμε, τότε τὸ μαθαίνουμε δημιουργικά.

Ἀχμέτ Χασίμ «Ποιήματα». Μετάφραση Β. Κασαπάκη, Πόλη, 1932.

Ἡ «Φιλολογική πρωτοχρονιά» τῆς Πόλης ἔκδοσε μὲ τὴν ἐπιμέλεια τοῦ γνωστοῦ εἰδικοῦ στὰ ζητήματα τῆς τουρκικῆς λογοτεχνίας κ. Ἄβρ. Παπάζογλου, μὲ τὸν παραπάνω τίτλο, μεταφράσματα ἀπὸ τὸ ποιητικὸ ἔργο τοῦ τουρκοῦ ποιητῆ Ἀχμέτ Χασίμ, δουλεμένα ἀπὸ τὸν κ. Β. Κασαπάκη.

Ἡ προσπάθεια τῶν νέων τῆς Πόλης νὰ προσεγγίσουν καὶ νὰ γνωρίσουν τοὺς Τούρκους καλλιτέχνες τοῦ στίχου ἢ τῆς πρόζας εἶναι ὁμολογημένα ἀξιοπρόσεκτη. Παίρνω κυρίως τὴν ἀποψη τοῦ ἐξευγενισμοῦ τοῦ αἰσθήματος, πού δείχνει ἐκεῖνος, πού ἀφήνοντας κατὰ μέρος τὴ χθεσινὴ ἐποχὴ τῆς ἄρνησης σὲ κάθε τουρκικὴ ἀξία—ἀπὸ πνεῦμα ἑνὸς βάνουσου πατριωτισμοῦ—πλησιάζει καὶ γνωρίζει καὶ—τὸ σπουδαιότερο—ἐκτιμᾷ τὸ ἔργο ἐκείνων πού οἱ παλιότεροι περιφρόνησαν πάντα.

Ἡ μετάφραση τοῦ κ. Β. Κασαπάκη σημειώνει μιὰν ἐπιτυχία, μιὰ νίκη ἀπάνω στὴ δύσκολη ἀπόπειρα νὰ ἀποδώσει κανεὶς μὲ στίχους ρευστοὺς, ἀπαλλαγμένους ἀπὸ τὴ συνηθισμένη στίς κακὲς μεταφράσεις δυσκαμψία, τὸ νόημα, τὸν ἀέρα καὶ τὸ ρυθμὸ τοῦ πρωτοτύπου.

Κι ἂν ἀκόμα ξεπεράσθηκε μιὰ ποίηση συμβολικὴ, πού ἔχει γιὰ τελευταῖο τῆς ἀντιπρόσωπο τὸ Βαλερύ, κι ἂν ἀκόμα σήμερα ἡ ποίηση εἶναι μιὰ παλμικὴ ἀκτινοβολία ὄχι τοῦ ὑποκειμένου, ἀλλὰ τοῦ ἀντικειμένου στὸ ὑποκείμενο (νεορραλιστικὴ), δὲ σημαίνει, ὅτι δὲν ἀξίζει νὰ γνωσθῆ ἕνας ποιητὴς ἂν, καὶ ἐφ' ὅσον τὸ ἔργο του μπορεῖ νὰ σταθῆ ἀπάνω ἀπὸ ἐποχὲς καὶ ἀπὸ ἀλόψεις.

Μ. Η.

Paul Valéry Ἡ Πυθία (ποίημα) (Μετάφρ. Κ. Ταμβάκη).

Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου διευθύνεται ἀπὸ δυὸ ἀντίθετες δυναμογένειες, καὶ εἶναι αὐτὲς: ἡ προβολὴ πρὸς τὰ ἔξω τοῦ χαώδικοι καὶ σκοτεινοῦ κόσμου τῆς (τοῦ ὑποσυνειδήτου), καὶ ὁ ταυτισμὸς δηλ. ἢ πρὸς τὰ ἔσω προβολὴ τοῦ ἐξωτερικοῦ χάους τῆς ζωῆς, ὅπως ἐμφανίζεται αὐτὴ μὲ τὴν προ-λογικὴ, τὴ διαισθητικὴ τῆς σύλληψη ἀπὸ τὸν ἀνθρώπο.

Ὁ ἀνθρώπος δὲ ζητάει νὰ ἐξωτερικεύσῃ μονάχα, μὰ καὶ νὰ ἐσωτερικεύσῃ, εἶναι τόσο *extroverti* ὅσο καὶ *introverti*, καὶ μὲ τὰ δυὸ ἀντίθετα αὐτὰ ρεύματα δημιουργεῖται τὸ ἀνθρώπινο Ἐγώ.

Τὸ Ἐγὼ τοῦ ἀνθρώπου μοιάζει μὲ τὴν κατάστασι τοῦ Κόσμου πρὶν ἀπὸ τὴ δημιουργία. Ὁ Κόσμος ὑπῆρχε προτοῦ πλαστῆ, προτοῦ μορφοποιηθῆ ἀπὸ τὸ Θεό, ὑπῆρχε σάν χάος. Καὶ ἡ ψυχὴ εἶναι ἕνα τέτοιο χάος. Ἡ ψυχὴ τοῦ Κόσμου ζήτησε καὶ ζητάει τὴν ἔκφρασί της σὲ μορφὴ, γιὰ τὸ ὅτι ὁ Κόσμος διευθύνεται ἀπὸ μιὰ μυστηριώδη ὁρμὴ νὰ ἐκφράσῃ τὸν ἑαυτὸ του σὲ ὀργανωμένη τάξι, σὲ σχῆμα, σὲ μορφὴ. Ὁ Κόσμος

διαρκῶς προσπαθεῖ νὰ ἐκφρασθῆ καὶ ἡ προσπάθεια αὐτὴ ὑπογραμμίζει τὴν ὑπαρξὴ του. Ἡ ζωὴ εἶναι μιὰ ἀσταμάτητη προσπάθεια γιὰ ἔκφραση. Ὅταν πετύχη ἢ πλέρια ἔκφρασί της, ἡ ζωὴ θὰ σβῆση. Ἄπ' αὐτὴ τὴ μεριά ἡ ζωὴ τείνει πρὸς τὸ θάνατο.

Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, πού εἶναι μικρογραφία τῆς ψυχῆς τοῦ Κόσμου, ζητάει καὶ αὐτὴ νὰ βγῆ ἀπὸ τὸ χάος τῆς ἀμορφίας καὶ νὰ πάρῃ ἔκφραση. Ἡ τάσι γιὰ ἔκφραση εἶναι καθολικὸ ψυχικὸ φαινόμενο καὶ δὲν εἶναι ἐκδήλωσι μονάχα τῆς καλλιτεχνικότητος τῆς ψυχῆς. Γιατὶ ἡ «ἔκφρασι» δηλώνει τόσο τὸ ἔργο τῆς πρακτικῆς ζωῆς, ὅσο καὶ τὸ πλασματικὸ ἔργο, τὸ ἔργο τέχνης.

Μὰ κάθε ἔργο—πρακτικὸ ἢ καλλιτεχνικὸ—ποτὲ δὲν μπορεῖ νὰ λογαριασθῆ τελειωμένο ἀπὸ τὸν ἀνθρώπο γιὰ τὴν εἰκονίζουσα μιὰ στιγμὴ μονάχα τῆς δημιουργικῆς δυναμικότητος τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ ὅπως ἡ φύσι ξεπερνάει διαρκῶς τὸν ἑαυτὸ της, ἔτσι καὶ τὸ ἀνθρώπινο ἔργο (πρακτικὸ ἢ καλλιτεχνικὸ) ξεπερνιέται ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἀνθρώπο σὲ μιὰν ἄλλη στιγμὴ τῆς δημιουργικότητός του. Ἡ μορφὴ, ἡ ἔκφρασι καὶ ἐργου εἶναι μονάχα ἕνας στιγμιαῖος σταθμὸς τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου πού τὸ δημιουργεῖ.

Ὁ Valéry στὴν «Πυθία» του ἐκφράζει μιὰ μορφικὴ στιγμὴ. Δὲν εἶναι ὅμως αὐτὴ ἡ ἔκφρασι, πού δίνει τὸ δικαίωμα νὰ τὸν ὀνομάσουμε ποιητὴ, διότι αὐτὴ χαρακτηρίζει τόσο τὸ ἔργο τέχνης γενικὰ ὅσο καὶ τὸ ἔργο ζωῆς. Ὁ Valéry εἶναι ποιητὴς ὄχι γιὰ τὴν δημιουργεῖ, ποιεῖ, ἀλλὰ διότι ἀναδημιουργεῖ, δηλ. προσθέτει τὸ ὑποκείμενο στὸ ἀντικείμενο. Ἀλλὰ καὶ γιὰ τοῦτο ἀκόμα θὰ ἦταν ἕνας καλλιτέχνης γενικὰ. Ὁ Valéry εἶναι ποιητὴς μόνο γιὰ τὴν ἔκφρασι τῆς ζωῆς σάν μῦθος. Γιατὶ ἀναμειγνύει στὴ ζωὴ τὸ μῦθο, τὴν παίρνει στὴν ὄνειρικὴ τῆς κατάστασι, στὴν προ-λογικὴ τῆς μορφῆς. Γιατὶ σκέπτεται μὲ τὰ σύμβολα, πού εἶναι ἡ ἀρχέγονη μορφὴ τῆς σκέψης. Γιατὶ μπάζει στὴν τέχνη τὸ στοιχεῖο τὸ ἐκστασιακὸ, τὸ στοιχεῖο τοῦ ὄραματισμοῦ, πού εἶναι ἡ διαισθητικὴ ἐπικοινωνία τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸ Θεό, τὴ Φύσι καὶ τὰ Πράγματα. Γιατὶ δὲν προσπαθεῖ νὰ συλλάβῃ μὲ ἀφάριση ρασιοναλιστικὰ τὸ νόημα τῆς ζωῆς, ἀλλὰ μᾶς δίνει τὸ μῦθο τῆς σὲ μιὰ γεμάτη ἀπὸ χυμοὺς ζωῆς ἀδιαίρετη ἐποπτεία του. Καὶ εἶναι γιὰ αὐτὰ ὅλα πολὺ πιὸ κοντὰ στὴν ἀλήθεια τῆς ζωῆς, τὴν ὁποία ἐκφράζει κλείνοντάς τὴν σὲ μιὰ μορφὴ ἐμβιωμένη καὶ παλλόμενη ἀπὸ τὴν ἀλήθεια αὐτὴ, στιγμὴ. Αὐτὸς εἶναι ὁ ποιητὴς. Αὐτὸς εἶναι ὁ Valéry στὴν «Πυθία».

Ἀπὸ τεχνικὴ ἀποψη ὁ Valéry εἶναι ὁ πιὸ ἀπομακρυσμένος φρουρὸς τοῦ συμβολισμοῦ στὴν ποίησι. Στὸ συμβολισμὸ τῆς «Πυθίας» προστίθεται ἀκόμα ἡ σκοτεινότητι, πού προέρχεται ἀπὸ τὸ ὅτι συλλαμβάνει τίς ἔνοιες καὶ τὰ συναισθήματα πάντα μιὰ στιγμὴ πρὶν γίνουσι φόρμα: τὰ εἰκονίζει στὴ στιγμὴ ἐκείνη τῆς πάλης, πού ἡ ἀνοργάνωτη ποιητικὴ ὕλη παίζει ἕναν ὀργανιστικὸ, ἕναν

διονυσιακό χορό μέσα μας και δεν έχει ακόμα υποταχθή στην απολ-
λώνια τή γαληνεμένη έκφραση.

Ο κ. Ταμβάκης μās χάρισε μιὰ καλλιτεχνική απόδοση τῆς «Πυθίας»
του Valéry. Τὸ περιγραφικὸ του σημεῖωμα, πὸ δημοσιεύει στὸ τέλος
τοῦ τομιδίου, τὸ χαρακτηρίζει μιὰ διείσδυση (συνοδευμένη με ὄλη τὴν
προαπαιτούμενη παρθενικότητα τῆς σκέψης) στὸ πνεῦμα τοῦ ποιήμα-
τος,—θὰ ἔλεγα μᾶλλον, στὴν ψυχὴ τοῦ ποιήματος—ἓνα βλέμμα ἄγνο
ἀπὼν στὰ πράγματα (θέλω νὰ πῶ ἓνα βλέμμα πὸν δὲν τὸ ἔχει θο-
λώσει καμμιὰ ἀραχνιασμένη προκατάληψη, ὅπως συμβαίνει με κάποιους
θρυλικὸς κριτικὸς μας). Τὸ σημεῖωμα αὐτὸ εἶναι σὰν ξεχύλισμα ἔπει-
τα ἀπὸ μιὰ ἐμβίωση στὸ μυστήριον τοῦ ποιήματος.

Τόσο ἡ μετάφραση ὅσο καὶ τὸ σημεῖωμα ἀξίζουν νὰ διαβασθοῦν.
Μ. Η.

Ναπ. Παπαγιωργίου «Ο μπαμπᾶς Ἀφασίας» Διηγήματα.

Ἐνας νέος διηγηματογράφος, ὁ κ. Ναπ. Παπαγιωργίου, με τὸ δεύ-
τερό του βιβλίου, φαίνεται κύριος τῆς τέχνης του. Γιατὶ πρέπει νὰ ὀμο-
λογηθῆ πὸς τὴ συνέχεια μιᾶς ἐργασίας δὲ βρίσκεται συχνὰ σὲ τόσο
ἁρμονισμένη ἀνταπόκριση ἢ ἔμπνευση με τὴν τεχνικὴ πὸν θέτει ὡς βᾶ-
ση ἓναν ὀρισμένο σκοπὸ. Κι αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἐνότητα τῶν στοιχείων
τὴν ἀντιλαμβάνεται ὁ ἀναγνώστης στὰ πέντε διηγήματα τοῦ τόμου
αὐτοῦ

Ἐνα σημαντικὸ προσὸν—πὸν δείχνει κίβλας τὸ γνήσιο ταλέντο—
εἶναι ἡ ἀφηγηματικότητα, πηγαία καὶ χωρὶς καμμιάν ἐκζητήση, πὸν
συγκρατεῖ ζωηρὸ τὸ ἐνδιαφέρον. Ὅμως ἐκεῖνο πὸν ἔχει ἀληθινὴ ἀξία
καὶ πὸν πρέπει νὰ ὑπολογίζεται εἶναι ἡ ἀξιόλογη ψυχολογικὴ ὑπόστα-
ση πὸν ἔχει ὁ κόσμος πὸν ἐμφανίζεται μέσα στὴν ἀτμόσφαιρα τοῦ
ρεαλισμοῦ. Ὁ κόσμος τῆς δυστυχίας καὶ τῆς κακομοιρίας πὸν ἂν δὲν
ἔμεινε ὡς τὰ τώρα ἐντελῶς στὴ σιὰ, ὅμως δὲ μῆκε μέσα σ' ἓνα
πλαῖσιο ἀντικειμενικῆς ἔρευνας, δὲ συγκίνησε τὸν καλλιτέχνη σὲ βαθμὸ
πὸν νὰ γίνῃ σ κ ο π ὸ ς ἢ ἔρευνά του. Ὁ κ. Π. τὸ κατορθώνει μ' ἐπι-
τυχία. Μένοντας ἀνεπηρέαστος ἀπὸ κάθε ἐξωτερικὸ αἴτιον, ἀδιαφορῶν-
τας πρὸς τίς κοινωνικὲς αἰρέσεις, ἔστρεψε ὀλοκληρωτικὰ τὴν προσοχὴ
του στὸν ἄνθρωπον πὸν πονάει πὸν ὑποφέρει, πὸν ἀγωνίζεται, προχώ-
ρησε κ' ἔστρεψε πτυχῆς τοῦ συναισθηματικοῦ του κόσμου, πὸν δὲν ἀφήνουν
καμμιὰν ἀμφιβολία γιὰ τὴν ἀλήθεια πὸν κρύβουν.

Βέβαια μιὰ ἐπιτήδευση ὑπάρχει στὸ παρουσιασμα τῶν προσώπων
πὸν δὲν ὑπερβαίνουν πάντα τὰ δύο, γιὰ νὰ ἱκανοποιηθῆ ἔτσι ἡ μέθο-
δος τῆς διαλεκτικῆς πὸν μεταχειρίζεται ὁ κ. Π. στὴν ἐργασία του—τὸ
μειονέκτημα ὅμως μοῦ φαίνεται πὸς πρέπει ν' ἀποδοθῆ περισσότερο
στὴ φαντασία σὰν τὸ μέσον πὸν παρέχει στὸν ἄνθρωπον τὴν ἱκανότητα
νὰ δώσῃ παρῶσταση στὸ συναισθηματικὸ του κόσμον, καὶ εἰδικὰ στὸν

τεχνίτη νὰ πλασῇ τὸ θέμα του, παρὰ στὸ συγγραφέα του «Μπαμπᾶ
Ἀφασία». Κ' ἔτσι πὸν παρουσιάζονται τὰ πρόσωπα μεταδίνουν τὴ συγ-
κίνηση. Ὁ κ. Π. κατῶρθωσε με πολλὴ προσοχὴ νὰ προσπεράσῃ τὴ φω-
τογραφικὴ ἀπεικόνιση, καὶ τὸ σπουδαιότερον,—πὸν μαρτυρεῖ ὀριμότη-
τα στὴν τέχνη του—νὰ μὴν κἀνῃ οὔτε κήρυγμα, οὔτε λύσεις νὰ δώσῃ
στὰ διηγήματά του. Ὁ Τσεχῶφ δὲν ἱσχυρίζονταν πὸς τίς λύσεις θὰ τίς
δώσῃ ὁ ἀνακριτής; Ἐτσι παρὰ τὴν προσωπικὴ μορφή πὸν ἔχει ἡ ἀφή-
γηση τὸ βιβλίου τοῦ κ. Π. ἔχει φανερὰ τὰ δείγματα τῆς ἀντικειμενικότη-
τας. Οἱ ἀρετῆς του δίνουν βᾶσιμες ἐλπίδες νὰ ξεπεράσῃ τὰ ὄρια τῆς
ἀποδοτικότητας τῆς ἐλληνικῆς διηγηματογραφίας.

Γ. Α.

*M. de Medonca Psychologie individuelle, son actualité,
son importance (Στὴ Revue anthropologique, Paris,
Ἰούλιος-Σεπτέμβριος, 1932).*

Στὸ ὀλιγοσέλιδον φυλλάδιόν του—ἀπόσπασμα αὐτοτελὲς ἀπὸ τὴ R.
Α.—ὁ συγγραφέας ἐπιδιώκει νὰ ὀρίσῃ τὸ περιεχόμενον τοῦ ὄρου «ἄτο-
μικὴ ψυχολογία» διατυπώνοντας κυρίως τίς ὀμοιότητες καὶ τίς διαφο-
ρῆς τῆς ἀτομικῆς ἀπὸ τὴ γενικὴ ψυχολογία. Θὰ περιμέναμε κ' ἓναν συ-
σχετισμὸ με τὴν ὀμαδικὴ ψυχολογία.

Ἡ προσπάθεια τῶν ὀρισμῶν σὲ ζήτηματα πὸν δὲν ἔχουν σύνορα
ἂν ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος, γιὰ τοὺς ἄνθρώπους πὸν ἐπιχειροῦν τὸ πρῶτον
τους ταξίδι στὴν ἀνεξερεῦνητη γι αὐτοὺς περιοχὴ τῆς φιλοσοφίας, ἀπο-
τελῆ ἓνα πρακτικὸ, ὀδηγητικὸ μέσον προσανατολισμοῦ, ἀπὸ τ' ἄλλο μέρ-
ος κἀνε τὸ κακὸ πὸν κἀνουν ὄλες οἱ γενικεύσεις, πὸν εἶναι ἀφαιρέ-
σεις χωρὶς παλμὸ ἐσωτερικῶν ἀποχρώσεων. Ἡ ἀτομικὴ ψυχολογία θὰ
μποροῦσε νὰ ὀρισθῆ μονάχα ἀφοῦ διαγραφῆ κυκλικὰ ὄλη ἡ συνθετικὴ
ποικιλία τῆς ἐννοίας. Καὶ ὁ κ. de Medonca φαίνεται νὰ λογαριάζῃ
μιὰ μονάχα ποικιλία: τὴν ψυχχαναλυτικὴν.

Ὁ κ. de Medonca διαχειρίζεται τὸ ζήτημά του με ἐξαιρετικὴ
εὐκρίνεια. Καὶ τοῦτο εἶναι κάτι σπουδαῖον, ὅταν ἔχουμε ὑπ' ὄψιν μας τίς
χαώδεις καὶ σαλευόμενες ἀπόψεις μερικῶν διανοουμένων μας, στοὺς
ὀποίους τίποτα δὲν μπόρεσε νὰ κατασταλάξῃ νὰ κρυσταλλοποιηθῆ, νὰ
πάρῃ συγκεκριμένη μορφή.

Καὶ ἡ εὐκρίνεια ὡς προσὸν εἶναι ἡ ἀρίστη ἀρχὴ γιὰ μιὰ μελλον-
τικὴ, περισσότερον διασκεπτικὴ ἐργασία.

Μ. Η.

Μαρίας Περ. Ράλλη «Γυναίκεια λόγια» Ποιήματα.

Ἡ νεοελληνική γυναίκεια λογοτεχνία πλουτίζεται μὲ μιὰ ἀκόμα ποιήτρια, καὶ τὸ εὐχάριστο εἶναι πὼς ἡ πρώτη αὐτῆ ἐμφάνιση τῆς κ. Ράλλη μ' ὄλες τὶς τεχνικὲς ἐλλείψεις τῆς δείχνει μιὰ δυνατότητα, πὺ μπορεῖ νὰ δώσῃ κάτι ἄριστο. Ὑπάρχουν πλούσιες οἱ ψυχικὲς προϋποθέσεις· τὶς αἰσθάνεται κανεὶς κάτω ἀπὸ τοὺς στίχους σὰν ἓνα παλμὸ ζωῆς, σὰν ἓνα συναισθηματικὸ φωσφορισμὸ, πὺ θέλει νὰ ἐκδηλωθῆ· λείπει ὅμως ἡ τεχνικὴ δεξιότητιὰ γιὰ νὰ δώσῃ στὴν ἐκδήλωσιν αὐτῆ τὴν ἀνάλογον φόρμα, τὸ ἁρμονικὸ ντύμα μὲ τὶς πολυποίκιλες διακυμάνσεις, πὺ τὸ ἀποζητάει. Ὑπάρχουν ἄξια κάτι ἐκζητημένους ἢ μᾶλλον χοντροκομμένους μεταφορὰς, δημιουργημένους ἴσως ἀπὸ μιὰ ἐκζητήσῃ πρωτοτυπίας:

Ἡ Μοῖρα μου στεγνὸ πινάκι
σὲ λιμασμένον ὁδοιπόρου στόμα...

ἢ: δίχως πόθου πραμμάτια κ. ἄ.

Χαρακτηριστικὴ ἐπίσης εἶναι μιὰ ρυθμικὴ μονοτονία, πὺ ἐπικρατεῖ σὲ μερικὰ ποιήματα, ὅσο ἄκαμπτη κάπου κάπου, πὺ θυμίζει λαϊκὸ μοτίβο, (π. χ. ὁλόκληρο σχεδὸν τὸ «Ἡ ἐν πολλαῖς ἁμαρτίαις» κ. ἄ) κ' οἱ συχνὲς χασμωδίες δὲν δικαιολογοῦνται ἀπὸ μιὰ συστηματικὴ παραμέλησιν τῆς συνήξεσης, ὁ στίχος ἔτσι παραπαίει χαλαρὸς, χωρὶς φτερά. Καὶ σὰ συνισταμένη ὄλων αὐτῶν τῶν ἀτελειῶν ἡ ἠχηρικὴ ἢ μουσικὴ ἀτμόσφαιρα, πὺ ἀνταποκρίνεται στὴ συναισθηματικὴ ἀπόποια, δὲν ἀκούγεται πάντα σὰ δόνησιν ἀπὸ μιὰ ἐκλεπτυσμένη ἀνάπαλσιν.

Παρ' ὅλα αὐτὰ ὅμως, πὺ σὰν τεχνικὲς ἀτέλειες θὰ ὑπερνικηθοῦν μὲ τὸν καιρὸ, ὑπάρχουν κιόλας ἀρκετὰ ποιήματα πὺ δημιουργοῦν μίαν ὑποβλητικώτατη ἀτμόσφαιρα, καὶ φανερώνουν πὼς ἡ κ. Ράλλη εἶναι μιὰ ἀληθινὴ ποιήτρια:

Κύριε, τοῦ μαρτυρίου σκυφτὸς
τὸ δρόμο παίρνω.

Γύρω μου δὲν μυκᾶται ὁ συρφετός.

Μόνος μου γέρον...

Ἐτόνισα «ἐκ προθέσεως» περισσότερο τὰ «κατὰ», καὶ γιὰ τὴν ἡ συλλογὴ ἀντέχει κιόλας καὶ σὲ μιὰ λεπτομερέστερη ἐξέτασιν, καὶ γιὰ τὴν ἀσφαλῶς σ' ἓναν ἀληθινὸ ποιητὴ μπορεῖ νὰ γίνουν γόνιμες περισσότερες οἱ ὑποδείξεις τῶν ἀτελειῶν του, καὶ μάλιστα ὅταν βρίσκεται στὴν ἀρχὴ τοῦ δρόμου του.

Γ. ΘΕΜ.

Δώρου Φαντάζη «Ξένα μέτρα».

Εἶναι τὸ τρίτο στὴ σειρά ποιητικὸ ἔργο τοῦ κ. Α. Φαντάζη. Αὐτὴ τὴν φορὰ πρόκειται γιὰ ἑμμετρους μεταφορὰς.

Δὲν εἶναι ἡ μετάφρασιν τὸ εὐκολώτερο ἔργο, καθὼς μπορεῖ νὰ πιστευθῆ. Διότι ὅταν πρόκειται ν' ἀποδοθῆ ἓνα ποιήμα σὲ ἄλλη γλῶσσιν οὐσιαστικὰ πρόκειται νὰ ξαναγραφῆ. Διότι ἂν ἡ διαμόρφωσιν τῆς πεζογραφικῆς γλῶσσας ἔχει σὸ μεγαλύτερο τῆς μέρος ἀντιστοιχία σ' ὄλες τῆς νεώτερες ἀναλυτικὲς γλῶσσες, ἂν ἡ πεζογραφικὴ ἔκφρασιν ἀπόκτησε κάποιαν ἀντικειμενικότητα, ἡ ποιήσιν διατηρεῖ τὴν ἰδιοχρωμίαν τῆς ὅσο ὅταν παρθῆ γενικὰ σὰν ἐκδήλωσιν ἓνός ἔθνους, ὅσο καὶ ὅταν λογαριασθῆ ἀτομικὰ σὰν καθρέφτισμα τῆς ψυχῆς τοῦ ἀτόμου. Καὶ ἡ ὑποκειμενικότητα στὴν ποιήσιν συνίσταται στὰ δυὸ ἐκεῖνα γενικὰ τεχνικὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα μόνον ὅταν διερμηνεύονται ἀτομικὰ παίρνουν ὑπαρξιν: ἐννοῶ τὴν ἁρμονία καὶ τὴν ἔντασιν. Ἄρμονία εἶναι ἓνα αἶσθημα, μιὰ ἀκτινοβολία τῶν σημάτων ἐκεῖνων, πὺ εἶναι φορεῖς τῆς ποιητικότητας: τῶν λέξεων, κάτω ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἡρεῖ ἓνας ἰδιάζων τόνος ψυχικῆς ζωῆς. Καὶ ἡ ἁρμονία βγαίνει ἀπὸ τὴν ἐνόητα τῶν σημάτων αὐτῶν ὅταν ἡ ἐνόητα αὐτῆ ἐννοηθῆ σὰν ἔκφρασιν τῆς ποιητικῆς τους τέτοια πὺ νὰ παράγῃ ἓνα αἶσθημα ἀκουστικὸ, εἰδολογικὸ καὶ ἐννοιολογικὸ, εὐχάριστο. Καὶ ἡ ἁρμονία αὐτῆ δὲν μεταφράζεται, ὅπως ἓνα τραγοῦδι δὲν διερμηνεύεται μὲ ἓνα ἄλλο τραγοῦδι.

Ἄλλο στοιχεῖο τοῦ ποιήματος ἀμετάφραστο εἶναι ἡ ἔντασιν.

Αὐτὴ προέρχεται ἀπὸ μιὰ τριπλή (δηλ. μὲ σχήματα λέξεως καὶ διάνοιαν) ἔκφρασιν, πὺ ἐπιφέρει τὴν ποσοτικὴ αὐξήσιν ἢ τὴν μείωσιν τοῦ τόνου σ' ἓνα ἔργο. Ἡ ἔντασιν ἐκφράζει ἐπίσης τὴν παράλληλη μὲ τὴν φραστικὴν, ἔσωτερικὴ ἀνύψωσιν τοῦ περιεχομένου τοῦ ἔργου. Ἡ ἔντασιν εἶναι ἓνας προσωπικὸς τρόπος, ἓνα προσωπικὸ στοιχεῖο στὸ ἔργο καὶ γιὰ τοῦτο, ἀμετάφραστο.

Ἴδου τώρα ἄλλα προβλήματα: ἔχει ἡ νεοελληνικὴ ποιητικὴ γλῶσσιν καὶ ἔχει ἓνας ἑλληνας μεταφραστῆς τὴ δύναμιν ν' ἀνυψωθῆ ὡς τὰ πρωτότυπα ξένα ἔργα, ὅταν αὐτὰ εἶναι ἔργα ἐνός Byron, ἐνός Heine, ἐνός Valéry, ὅπως στὴν περίπτωσιν μας πρόκειται;

Ἐδῶ πρέπει νὰ ἰσχύσῃ ὁ νόμος τῆς σχετικότητας. Ἄναλογίζουμε τὰ ἔργα μὲ τὴν δύναμιν μας. Ὅσα ξεπερνοῦν τὶς δυνάμεις μας, ὅσα ξεπερνοῦν τὴ δυναμικότητα τῆς νεοελληνικῆς ἔκφρασης εἶναι ἀποτυχημένα. Μιλῶ γενικὰ γιὰ κάθε ἑλληνα μεταφραστὴ καὶ ὄχι εἰδικὰ γιὰ τὸν κ. Φαντάζη.

Ὁ κ. Α. Φαντάζης μετέφρασε καὶ ἐξέδωκε σὲ κομψὸ τόμο ποιήματα τοῦ Byron, τοῦ Heine, τοῦ Valéry. Ἡ ἐργασία του αὐτῆ ὑπηρετεῖ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἀπὸ τὴν ἀπλησιν τοῦ πλουτισμοῦ τους μὲ μέσο τὴν πολιτογράφησιν σ' αὐτὰ ξένων ἀριστουργημάτων. Τὸ ἔργο συνοδεύεται ἀπὸ προλογικὰ σημεῖωματα. Ὁ κ. Ὁρ. Καραβίας ὑπομνηματίζει τὸ ἔργο τοῦ Byron, ὁ κ. Ἄτ. Μαγγανάρης μιλῆει γιὰ τὸ Χάινε ὁ κ. Μ. Χαννοῦσης γιὰ τὸν Βίλνελν. Εἶναι τὸ εὐχέλως καὶ ὅσο ἄραία ἢ διαπίστωση ὅτι ἡ προσοχὴ τῶν νέων στρέφεται ἔξω ἀπὸ τὰ ἑλλαδικὰ σύνορα καὶ ἡ διανόησιν μας χάνει τὸ στενὸ σοβινιστικὸ χαρα-

κτῆρα της. Ἡ πίστις ὅτι μ ο ν ά χ α ἀπὸ τῆ προώθησης τῆς νεοελληνικῆς πραγματικότητος θά ἀνυψωθῶμε, εἶναι μιὰ ἀπελπισμένη πίστις.

Ἡ Ἀναγέννησις τῆς Δύσεως σημειώθηκε, ὅταν αὐτὴ βαπτίσθηκε στὴν κολυμβήθρα τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ ἡ ἀναγέννησις ἡ δική μας θά σημειωθῆ ὅταν ἀνοίξουμε τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μας πρὸς τοὺς ξένους ὀρίζοντας. Σήμερον ἡ διασταύρωσις τῶν πνευματικῶν ρευμάτων στὴν ἴδια τὴν Εὐρώπῃ εἶναι τόση, ὥστε μόνον ἂν θέλουμε ἑμεῖς νὰ ξαναζήσσουμε τὸ Ροβινσῶνα Κροῦζο πποροῦμε νά λογαριάσουμε μονάχα στὸν ἑαυτό μας.

Οἱ τέσσαρες νέοι ποὺ συνεργάσθηκαν στὴν ἐκδοσὴ τοῦ τόμου «Ξένα μέτρα» εἶναι πνευματικοὶ μου φίλοι καὶ γι αὐτὸ μὴ ζητᾶτε παρὰ νὰ ἐπαινέσω τὸ ἔργον τους.

M. H.

ΜΙΝΩΙΚΕΣ ΓΙΟΡΤΕΣ

Στις 12 Ὀκτωβρίου δόθηκαν στὸ στάδιο τῆς Χ. Α. Ν. οἱ «Μινωικὲς γιορτές», τίς ὁποῖες ἐπιμελήθηκε ὁ ζωγράφος κ. Φωτιάκης.

Ἡ νότια πλευρὰ τοῦ σταδίου διασκευάσθηκε σὲ κρητικὸ ἀνάκτορον τῆς Κνωσοῦ. Ἀπὸ κεῖ ἔβγαιναν οἱ Κεφτιοὶ, ἄνδρες καὶ γυναῖκες γιὰ νὰ παρελάσουν σὲ πομπή, νὰ χορέψουν ἢ νὰ συνοδέψουν τὴν Ἀριάδνη, τὴ βασιλοπούλα. Ὅλες αὐτὲς τίς παραστάσεις τίς συνόδενε μουσική. Ἐπρόκειτο λοιπὸν γιὰ παραστάσεις χορευτικὰς, θρησκευτικὰς καὶ μουσικὰς τῆς ζωῆς τῶν προελλήνων Κεφτιῶν.

Τὸ ἀ ν ά κ τ ο ρ ο. Παραστάθηκε μὲ τρόπο, ποὺ πολὺ ἀπέχει ἀπὸ τὸ πραγματικόν, τοῦ ὁποῦ μεγαλόπρεπα ἐρέπια σώζονται καὶ τοῦ ὁποῦ τὴν ἀναπαράστασις σχεδίασε ὁ Ξανθοῦδιδης, 1) Στὸ πρόπυλον, προστέθηκε σκάλα, ἡ ὁποία ὑπάρχει στὸ ἀνάκτορον τῆς Κνωσοῦ, ὅχι ἐκεῖ ἀλλὰ σὲ ἄλλο μέρος, δηλ. ἐκεῖ ποὺ ἀνέβαιναν ἀπὸ τὸ πρῶτον πάτωμα στὸ δεύτερον (Π. Καββαδία, Προϊστορικὴ ἀρχαιολογία σ. 627.) Σκάλα στὸ πρόπυλον ὑπῆρχε σὲ ἄλλο ἀνάκτορον, τῆς Φαιστοῦ (Καββαδία σ. 631). 2) Ἀπὸ τὸ οἰκοδόμημα ἔλειπε στὴν ἀναπαράστασις τοῦ κ. Φωτιάκη τὸ δεύτερον πάτωμα, τὰ δὲ ξύλινα δοκάρια ποὺ χωρίζουν στὴν πραγματικότητι τὸ ἕνα πάτωμα ἀπὸ τὸ ἄλλο παραστάθηκαν σὰ διακοσμητικοὶ ὁμόκεντροι πολύχρωμοι κύκλοι! 3) Ἡ πρόσοψις ἀναπαράστάθηκε ἀπὸ τὸν κ. Φωτιάκη εὐθυγραμμισμένη, ἐνὼ δὲν ἦταν (Καββαδία, σ. 422).

Οἱ κυριώτερες μορφές. 1) Ἡ Μεγάλη Θεά (Ρέα ἢ Κυβέλη, ἀργότερα) ἦταν θεὰ τῆς γονιμότητος (Καββαδία σ. 709, 742) πρὸς τιμὴν δὲ αὐτῆς θά ἔπρεπε νὰ γίνοντο οἱ πομπὲς καὶ θυσίαι. Ἡ πομπὴ θά ἔπρεπε νὰ ἔχη παράφορον καὶ ὀργιαστικὸν χαρακτῆρα καὶ ἡ μουσική νὰ ἀποτελεῖται ἀπὸ ταραχώδη ὄργανα: κύμβαλα κρέμβαλα (καστανιέττες) καὶ αὐλοὺς. 2) Ἡ Ἀριάδνη: τὸ alter ego

τῆς Μητέρας—Θεᾶς, θεὰ καὶ αὐτὴ τῆς γονιμότητος, τῆς γέννησης καὶ τοῦ θανάτου. Εἶναι ἕνα πρόσωπον καθαρὰ μυθολογικόν ὅπως καὶ ὁ 3) Μίνως εἶναι μιὰ μυθολογικὴ μορφή (G. Decharme, Μυθολογία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, μετάφρ. Ἀ Ἀδαμαντίου, τόμ. Θ. σ. 654). Ὁ χαρακτῆρας τοῦ Μίνως εἶναι διονυσιακός, διότι πρόκειται γιὰ ἕναν Θεὸν—υἱόν, ποὺ σημειώνει τὴν μετάβασις ἀπὸ τὴν λατρείαν τῆς Μητέρας—Θεᾶς στὴν λατρείαν ἑνὸς Θεοῦ—πατέρα τῆς Ἑλληνικῆς ἐποχῆς. Εἶναι καὶ αὐτὸς ἕνας θεὸς τῆς γονιμότητος, τῆς βλαστήσεως καὶ τοῦ ἐνιαυτοῦ. Μ' αὐτὸν συνδυάσθηκε πολὺ ἀργότερα ὁ ἀπτικὸς ἥρωας Θησεύς, ὁ ὁποῖος ἀποτελεσε τὸ alter ego τοῦ θεοῦ Μίνωα ἐνιαυτοῦ. Οἱ δύο πολέμιοι θεοὶ ἀπέτελεσαν τὴν προσωποποίησην τῶν δύο ἀντιθέτων, ἐχθρῶν δυνάμεων τοῦ ἐνιαυτοῦ: τοῦ θεροῦ καὶ τοῦ χειμῶνα. Ἀπὸ τοὺς δύο ἐχθροὺς ὁ ἕνας, ὁ Θησεύς (θέρος), νικᾷ τὸν ἄλλον, τὸ Μίνωα (χειμῶνα). Σὰν ἕνας θεὸς τῆς γονιμότητος ὁ Μίνως, εἶναι ἕνας ταυρόμορφος θεὸς Μίνως-ταῦρος, ὅπως ζωόμορφοι παριστάνονται ὅλοι οἱ θεοὶ τῆς γονιμότητος.

Ὁ Μίνως σὰν ἕνας ἀρσενικὸς θεὸς ἐποχῆς μεταβατικῆς στὴν λατρείαν τοῦ μεγάλου ἀρσενικοῦ θεοῦ Δία-πατέρα, εἶναι ἕνας θεὸς μεταγενέστερος τῆς Ἀριάδνης, ποὺ εἶναι μιὰ μητρικὴ θεὰ. Αὐτὸ καταθέτει ἡ συντονισμένη ἐξέτασις τῆς θρησκείας καὶ κοινωνίας. Ὁ μῦθος ὁμοῦ παριστάνει τὴν Ἀριάδνην ὡς κόρη τοῦ Μίνωα, ὅπως σχετίζει ἐξ ἄλλου τὸ Θησεῖα (μιὰ μεταγενέστερη λατρικὴ προσωποικότητα) μὲ τὴν Ἀριάδνην, πανάρχαια θηλικὴ θεότητα. Ὁ μῦθος εἶναι μιὰ διαγραφὴ ὄνειρου: δὲ γνωρίζει χρονικὴ διάκριση οὔτε ποιά ἐννοιολογικὴ καὶ ἐποχικὴ πραγματικότητι ἀντιπροσωπεύουν τὰ πρόσωπά του.

Λοιπὸν μὲ κέντρο μιὰ (σφαλερῆ) ἀναπαράστασις τοῦ πραγματικοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ δόθηκε μιὰ ἀναπαράστασις μυθολογικοῦ (φανταστικοῦ) ἐπεισοδίου τοῦ Θησεῖα καὶ τῆς Ἀριάδνης, καὶ τῶν ἄπ τοὺς ἤχους μουσικῆς τῶν νεοελληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, μὲ ὄργανα; μοντέρνα! Ἱστορικὸ γεγονός, μυθολογικὲς μορφές, νεοελληνικὸ μουσικὸ μοτίβο, εὐρωπαϊκὸ μοντέρνον ὄργανον, ὅλα πιάσθηκαν ἀπὸ τὸ χεῖρ γιὰ νὰ μᾶς δώσουν τίς «Μινωικὲς γιορτές»... καὶ ἀκόμα.

Ἡ ἀμφίεσις. Οἱ μυθολογικὲς μορφές ποὺ ἀναφέραμε παραστάθηκαν μὲ ἀμφίεσις τῶν Κεφτιῶν (Κρητῶν) τῆς μεσομινωικῆς ἐποχῆς. Οἱ μορφές τῶν ἀνθρώπων τοῦ χοροῦ καὶ τῆς πομπῆς (1600-1500 π. Χ.) θά ἔπρεπε νὰ φοροῦν ἢ 1) ἕναν χιτῶνα μακρὸν ὡς τὰ πόδια καὶ ἀπάνω ἀπ' αὐτὸν μιὰ μεγάλη ταινία (ἀπὸ ἄλλο ὕφισμα) ποὺ θά ἔφτανε ἐπίσης ὡς τὰ πόδια, ἢ 2) ἕνα φαρδὺ φόρεμα σὲ σχῆμα νησιώτικης βράκας, ποὺ θά εἶχε στὸ πίσω μέρος ἕνα κομμάτι ὕφασμα σὰν οὐρὰ ζώου. Στὴν ἀναπαράστασις τοῦ σταδίου εἶδαμε τοὺς ἄνδρες τῆς πομπῆς καὶ τοῦ ἱεροῦ χοροῦ νὰ φοροῦν ἕνα περὶ ζῶμα στὴ μέση μονάχα μὰ τέτοιον περὶ ζῶμα φοροῦσαν μονάχα στὴν ἰδιωτικὴν τὸν ζωὴν καὶ ὄχι ὅταν

ετελοῦσαν μιὰ θρησκευτικὴ πράξη, χορὸ ἢ πομπή (Καββαδία, σ. 736).

Καὶ ἡ παράσταση τῶν μορφῶν τῶν π ο λ ε μ ι σ τ ῶ ν ἦταν ἀποτυχημένη : αὐτοὶ θὰ ἔπρεπε νὰ φέρουν ἀσπίδες μεγάλες ὀρθογώνιες ἢ ἀμφίκυκλες, κράνη κωνικά στολισμένα μὲ δόναια ἀγριοχοίρου, κνημίδες δερμάτινες.

Ὁ σ τ α υ ρ ό ς, τὸν ὁποῖο μεταχειρίσθηκαν γιὰ σύμβολο λατρείας, πιθανώτατα δὲν εἶχε θρησκευτικὴ σημασία (Καββαδία, σ. 747), μόνον ὁ ἀγκυλωτὸς σταυρὸς φαίνεται νὰ ἦταν ἱερὸ σύμβολο. Μιὰ π ο μ π ῆ μινωικῆς ἐποχῆς δὲ θὰ γινόταν ποτὲ ὅπως ἀναπαραστάθηκε. Οἱ ἀνθρώποι δὲν ἦταν δυνατοὶ νὰ βαδίζον ὁ ἕνας πίσω ἀπὸ τὸν ἄλλον καὶ ρυθμικά. Μιὰ τέτοια παράσταση προέρχεται ἀπὸ ἀδυναμία ἐρμηνείας τῶν τοιχογραφιῶν τῶν κρητικῶν ἀνακτόρων. Ἐκεῖ οἱ μορφὲς εἰκονίζονται ἢ μία πίσω ἀπὸ τὴν ἄλλη, ὄχι γιὰ ἄλλο λόγο, παρὰ διότι ὁ ζωγράφος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης βρισκόταν σὲ ἀδυναμία νὰ εἰκονίσῃ μὲ βία τὴν προοπτικὴ ἕνα ἀνακατεμένο πλῆθος.

Ἐὰν ὅλα αὐτὰ τὰ λάθη πού ἀναφέραμε τεθοῦν κατὰ μέρος, παραμένει τὸ θεαματικὸ στοιχεῖο τῆς γιορτῆς, τὸ μορφικόν, τὸ πανοραμικόν. Στὴν Ἀθήνα ὑπῆρχε κάποτε ἕνα Πανόραμα. Ἀλλὰ φρόντισαν νὰ τὸ διαλύσουν. Ἦταν ἀνάγκη νὰ ἀνασυσταθῇ στὴ μοιραία Σαλονίκη ;

Μ. Η.

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΓΥΡΩ ΑΠ ΤΟΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΜΟΝΟΛΟΓΟ

Ἀγαπητοί μου,

Ὁ φίλος κ. Καραντώνης, ἀπαντώντας στὸ γράμμα μου, παραδέχεται τὰ ὅσα εἶπα γιὰ τὸν ἐσωτερικὸ μονόλογο, λέει ὅτι δὲν εἶναι καλὰ κατατοπισμένος κ' ὕστερα καταπιάνεται ν' ἀντικρούσῃ γνώμες μου πού βέβαια δὲ δεσμεύουν παρὰ μόνον ἐμένα, οἱ ἀναγνώστες τῶν « Μακεδονικῶν Ἡμερῶν » δὲ χρωστᾶν τίποτα νὰ διαβάζουν κρίσεις τοῦ κ. Κ. καὶ τοῦ ὑποφαινομένου γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Σταντὰλ ἢ γιὰ ταξικὴ (;) κριτικὴ ἢ γιὰ ἄλλα θέματα μηδαμινῆς σημασίας.

Μοῦ μένει μόνον νὰ διαπιστώσω μιὰ θλιβερὴ ἀλήθεια : τὴν ἔλλειψη τῶν ἀπαραιτήτων ἐφοδίων στοὺς νέους κριτικούς μας. Γιατὶ δὲ βλέπω πῶς εἶναι δυνατό—καὶ τίμιον—ν' ἀποτολμοῦμε κριτικὴ χωρὶς νὰ εἴμαστε κατατοπισμένοι στὰ ζητήματα πού ἀκριβῶς ἀποστολὴ τοῦ κριτικοῦ εἶναι νὰ διαφωτίσῃ.

Ὁ τεχνίτης πού πονεῖ προσπαθῶντας νὰ παρουσιάσῃ ἕνα ἔργο ἀνώτερης ὀλικῆς ἔχει τὴν ἀπαίτηση ὁ κριτικὸς πού θὰ καταπιαστῇ μὲ τὸ ἔργο του νὰ δίνει κάθε ἐγγύηση, εὐσυνειδησίας βέβαια ἀλλὰ καὶ ἱκανότητας.

Ὁ δὲ ἀναγνώστης πού περιμένει νὰ καθοδηγηθῇ ἀπὸ τὸν κριτικὸ γιὰ τὴν ἀξία ἐνὸς ἔργου καὶ πού βλέπει ὅτι ὁ κριτικὸς δὲν εἶχε καμμιάν ἀρμοδιότητα νὰ κρίνῃ, δὲν παραδίδει μόνον τὴν ἀξία τῶν ἐπιχειρημάτων τοῦ κριτικοῦ ὑπὲρ τοῦ ἔργου, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀξίαν αὐτοῦ τοῦ ἔργου ἀκόμα. Ἔτσι ἡ κριτικὴ τοῦ κ. Κ. γιὰ τὴν « Ἐσωτερικὴ Συμφωνία » εἶναι σὰ νὰ μὴν εἶχε γίνῃ, καὶ τὰ ἐπιχειρήματά του, τὰ κάποτε τόσο πειστικὰ χάνουν κάθε ἀξία.

Γιατὶ ὁ κ. Κ. δὲν περιορίζεται στὴν ἐρμηνεία τοῦ Παλαμά τοῦ ὁποῖου τὸ ἔργο κατέχει τόσο βαθειά—καὶ καταπιάνεται μὲ ζητήματα, πού ὅπως ὁμολογεῖ, ὁ ἴδιος δὲν τὰ κατέχει ; Ἄς πιστέψῃ ἕναν εἰλικρινῆ φίλόν του : αὐτὸ τὸν ζημιώνει.

Δικός Σας

Λ. ΠΗΝΙΑΤΟΓΛΟΥ

Ἀθήνα 13-10-32.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ :

ΜΑΡΙΑΣ Π ΡΑΛΛΗ «Γυναικεῖα λόγια (ποιήματα), ἔκδοσις «Πυρσοῦ» Ἀθήνα 1932.

ΣΙΛΛΕΡ. «Μαρία Στούαρτ» (δράμα) μετάφρ. Β. Ρώτα, ἔκδοσις Μουσικῶν Χρονικῶν, Ἀθήνα 1932.

U. DE MEDONÇA Psychologie individuelle son actualité son impor tance Revue Anthropologique Ἰούλιος - Σεπτέμβριος 1932.

N. D. EGHINITIS Etudes sur le toursme, Πυρσοῦ Ἀθήνα 1932

FRITZ KUENKEL Ἡ ἐργασία στὸν χαρακτήρα

ΑΧΜΕΤ ΧΑΣΗΜ Ποιήματα, μετάφρ. Β. Κασαπάκη, ἔκδοσις Φιλ. πρωτοχρονιάς Πόλη 1932.

ΛΩΡΟΥ ΦΑΝΤΑΖΗ Ἐνα μέτρα, ἐμ. μεταφράσεις ἔκδοσις Κ. Ζεργιγὰ Ἀθήνα 1932.

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ ΣΕ ΛΙΓΟ :

ΟΛΓΑΣ ΣΟΛΩΜΟΥ Στῆς ζωῆς τὸ πρωταντίκρουμα (ποιήματα)

ΓΙΑΝΝΗ ΦΛΥΑΣΙΟΥ Ποιητικὲς δοξαριὲς (ποιήματα)

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ :

Les Balkans Μηνιαίο γαλλόφωνο περιοδικό. Δ]τής Ξ. Λευκοπαρίδης, έκδοση «Φλάμα». Στο τεύχος του Ὀκτωβρίου ὁ κ. Δ. Μεντζέλος δημοσιεύει ενδιαφέρον άρθρον γιά τή φιλολογική δράση τῶν νέων στήν Ἑλλάδα. Στο ἴδιο φύλλο δημοσιεύονται τὸ ρεπορτάζ καί τὰ πεπραγμένα τῆς Γ' Βαλκανικῆς διασκέψεως.

Libre, Δ]τής Louis Roussel καθηγητῆς Πανεπιστημίου Montpellier Herault, περιοδικὸ κριτικῆς τῆς νεοελ. λογοτεχνίας.

Nouvelle Revue Francaise μηνιαίο λογοτεχνικὸ περιοδικὸ 43 rue de Beaune Paris

Nouvelles Litteraires, ἑβδομαδιαία έκδοση 146 rue Montemartre [2eme] Paris.

Η ΓΛΩΣΣΑ Τετραμηνιαίο γλωσσοφιλολογικὸ περιοδικό, Δ]τής Σπ. Ν. Φίλιππας, «Πυρσός» Ἀθήνα.

ΡΥΘΜΟΣ Μηνιαίο λογοτεχνικὸ ὄργανο τῶν νέων, ἐκδοτῆς Βαρβαρέσος Πειραιᾶς,

ΕΒΔΟΜΑΣ Ἑβδομαδιαία ἐπιθεώρηση Δ]τής Ντ. Νίκβας.

ΝΕΟΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΣ ΑΣΤΗΡ Μηνιαίο περιοδικό.

ΣΗΜ. Τὸ διήγημα «Κεφάλια στή σειρά» πού δημοσιεύτηκε στό πρόπερασμένο φύλλο γράφτηκε ἀπ τὸν κ. Ἀλκ. Γιαννόπουλο.

Συνεργασία καὶ ἐμβόσματα θὰ στέλνουν-
ται στοὺς ἐξῆς στή Διεύθυνση : Γ. ΔΕΛΙΟΝ
ὁδὸς Ἀετορράχης 31.

Θεσσαλονίκη